

**A koszovói függetlenségi nyilatkozat és az ehhez vezető út
a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye tükrében**

alkim

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. Történeti előzmények	3
2.1. Koszovó a török uralom alatt	7
2.2. A nemzetállamok születésének hatása	9
2.3. Az első és második világháború alatt	11
2.4. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság	14
2.4.1 A genocídium büntette	19
2.4.2 A „poszttitóista időszak”	20
2.5. Délszláv háború és a nemzetközi jogintézmények	21
2.6. A koszovói válság eszkalálódása	23
2.7. Jugoszlávia elleni légicsapások	25
2.8. Az ENSZ szerepvállalása	28
3. A függetlenségi nyilatkozat	33
4. A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye	
4.1. A tanácsadó vélemény előzményei	34
4.2. Írásbeli nyilatkozatok	35
4.3. Szóbeli meghallgatás	37
4.4. A tanácsadó vélemény elemzése	37
5. Konklúzió	41

Ono što je Jerusolim za sa Jevreje
Vatikan za rimokatolike
Kenterberi za anglikane,
to je Kosovo za Srbe.

*Helen Delich Bentley*¹

(Ami Jeruzsálem a zsidóknak, Vatikán a római-katolikusoknak, Canterbury az angoloknak, az Koszovó a szerbeknek.)

1. Bevezetés

Európa beteg Embere és puskaporos hordója – igaz ez az állítás nemcsak a XVIII. századi Törökországra, hanem Koszovóra is, ahol ez a jelző egészen napjainkig helytállónak tűnhet. A koszovói albánok és szerbek közötti megosztottság tértől és időtől függetlenül óriási szító erőként funkcionál(t) és rengeteg konfliktust generál(t). Az évszázadokra visszatekintő szembenállást a Civitas Christiana, majd a kibővülő nemzetközi közösség is felismerte és kezelni próbálta, még ha ezt olykor a saját érdekeiknek alárendelten is tette. A függetlenség mérföldkövének az elérésétől függetlenül a fennálló disszenzus végleges és tartós feloldására még mindig nem került sor. Így mindaddig a Balkán békéje és biztonsága veszélyeztetve marad. Többek között e tények megléte indokolta a téma behatóbb vizsgálatát és jelen dolgozat megírását. Feltehetőleg Szerbia Európai Unióhoz való csatlakozása megteremti a mechanizmust, amely előmozdítja a tartós és békés együttélést. Sajnálatos módon, a fennálló helyzet tükrében ez még utópiának tűnik.

Jelen dolgozat célja az említett folyamatok vizsgálata, az objektivitás kritériumát szem előtt tartva.

2. Történeti előzmények

A koszovói albánok összetett helyzetének megértéséhez elengedhetetlen feltétel a történeti előzmények feltárása. Ugyanakkor jelen vizsgálat nem terjed ki a nyelvi, etnikai stb.

¹ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije 13. o.

eredetelméletek, konstrukciók behatóbb elemzésére, hanem elsősorban a nemzetközi jog jogintézményeivel próbálja magyarázni a fennálló helyzetet.

A nemzetközi jog, mint sajátos normarendszer keletkezésének két felfogása közül az egyik értelmezésében a nemzetközi jog egyidős az írott történelemmel, a másik felfogás szerint a nemzetközi jog története fél évezredre korlátozódik.² A jelen tanulmány origóját is érdemes a középkorból kiindulva meghatározni, a nemzetközi jogi tényezők megértése érdekében.

A középkori Koszovót gyakran említik Szerbia bölcsőjeként illetve anyaföldjeként, amely egyfajta *res extra commercio* jelleggel bír. A szerb politika gyakran hangoztatott érve mögött érdemes azonban körütekintőbben vizsgálni. A középkorban, ahogyan a későbbi korokban sem pusztán a szerbek birtokolták Koszovót; a 850-es évektől a bolgár uralkodók, kánok és cárok tudhatták magukénak a XI. századig, ezt követően, majdnem a XX. század utolsó évtizedéig pedig a bizánci illetve oszmán uralkodók.

A bolgár expanzió kulturális velejárója volt az ortodox egyház kiépülése. Cirill és Metód munkássága és hatása emelendő ki, amelynek velejárója a IX. századi cirill liturgia meghonosítása volt. Több évszázad távlatából visszatekintve, gyakran úgy találkozhatunk e ténnyel, mintha az a szerb uralkodók érdemeit dicsérné.

A patrimoniális uralmat³ 1160-tól a Nemanjić dinasztia építette ki, amely a mai Koszovó területének északi részét birtokolta, majd fokozatos terjeszkedéssel hatalmi befolyása egyre kiterjedtebbé vált. Kétségen kívüli, hogy e dinasztia alatt Koszovó a középkori szerb állam központjává vált; e jellege elsősorban gazdasági, nem pedig politika-jogi természetű volt.

Stefan Nemanja⁴ (Nemanja István, 1166-1196), a dinasztiaalapító, erőskezű politikájának köszönhetően az egész tartomány uralma alá került, kiérdemelve a „veliki župan” (nagy ispán) címet. 1186-ban békét kötött Dubrovnikkal, amely nemzetközi békeszerződés a szerb középkori jogtörténet legrégebbi dokumentuma.⁵ 1196-ban kolostorba vonult, akárcsak legfiatalabb fia, Rastko (Sveti Sava).⁶

Stefan Nemanja másik fia, Stefan Prvovenčani tovább növelte a dinasztia befolyását. 1217-ben a pápa által küldött koronával koronázták királlyá (innen a Prvovenčani jelző, amely annyit jelent: először házasodott).

² Bruhács János: Nemzetközi jog I. Általános rész, Dialóg Campus kiadó, 2008-2009. 41-42. o.

³ A patrimoniális hatalomról bővebben: Kajtár István: Egyetemes állam-és jogtörténet, Dialóg Campus kiadó, 2005. 58. o.

⁴ Horváth Csaba: Az ókor és a középkor, 1999. 92. o.

⁵ Univerzitet u Beogradu, Istorija država i prava jugoslovenskih naroda 50. o.

⁶ <http://www.spcportal.org/index.php?pg=1962&lang=srl> 2012.07.14.

A fentebb már említett, „Koszovó a szerb államiság bölcsője” hipotézis javarészt – nem szekularizált állam lévén – az egyházra épít. A középkorban szoros korreláció állt fenn az állam- és egyházszervezet között.

Stefan Prvovenčani örököse, Uroš (1243-1276) uralkodása a Bizánci Császárság 1261-es restaurálásával esett egybe. Ennek jelentősége, hogy az egész Nemanjić-dinasztia, a király és nem kevésbé fia, I. Milutin (1282-1321) uralkodására erősen hatott a bizantinizmus.⁷ Bizánc és a szerb állam között szoros kapcsolat állt fent; példának okáért sok házasság kötött a bizánci és szerb dinasztiák között. Bizánci alapja volt a szerb társadalmi-jogi berendezkedésnek; kiterjedt ez a hatalmi politikára, etikára és viselkedéskultúrára is.

I. Milutin unokája, Dušan király, majd cár (1331-1355) a szerb történelmi középkor legkimagaslóbb alakja. Dušan birodalma fénykorában a Balkán-félsziget majdnem 2/3 részét tette ki. A pátriárka 1346-ban a szerbek és a görögök közös uralkodójává, cárrá koronázta. Dušan – bizánci mintára – kiadta híres jogkönyvét 1349-ben a sabor gyűlésén. E kódex rendelkezéseit tekintve progresszív jellegűnek tekinthető.

Mindaz az előmenetel, amit Dušan cár elért, hamar hullott darabjaira fia, Uroš Nežak („Gyengekezű”) uralkodása alatt. 1371-ben a Maricánál sorsdöntő vereséget mért a török sereg a szerb erőkre és Uroš cár életét vesztette; a Nemanjić dinasztia kihalt. Koszovó területén legnagyobb területi befolyásra a Balša család, Vuk Branković és Lazar Hrebeljanović tettek szert. Hrebeljanović a legnagyobb tartomány és bányák birtokosaként, a szerb egyház támogatójaként vezető szerephez jutott.

Az Oszmán Birodalom okozta maricai vereség hatásai messzemenőek voltak; a szerb feudális állam katonai-politikai szempontból összeomlott, a balkáni nemesség partikuláris elemeire hullott.⁸ A legfontosabb következménye, hogy a csata megteremtette a Balkán oszmán-török általi meghódításának lehetőségét.

Az uralkodó szerb felfogás szerint a Kosovo Polje-i (rigómezei) csata az, amely történelmi fordulópontként szemlélhető. A rigómezei csata már-már mitikus jelentőségű a szerb identitás és létezés számára. Valódi mérőöldkő, híd a múlt és a jelen között.⁹

⁷ Kajtár István: Egyetemes állam- és jogtörténet, 48. o.

A bizantinizmus jelensége jelenti a hierarchikusan felépített hivatalszervezetet, a hivatal viselőjéhez eltérő rangok és presztízs kapcsolódik, jellemző rájuk a „lefelé tapos, felfelé hajlong” magatartás. Ide sorolható még az univerzalizmus igénye, az ortodoxiára való törekvés (ld. három-Róma elmélet), a szavak és tettek hamis egysége, struccpolitika, udvari pompa, görög álnokság a diplomáciában, illetve a cezárópápiszmus. saját egyetemi jegyzet 2010.

⁸ Univerzitet u Beogradu, Istorija država i prava jugoslovenskih naroda, 179. o.

⁹ <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm> 2012.02.28

A rigómezei csata utat tört az oszmán-törököknek szűkebb értelemben a Balkán, tágabb értelemben pedig Nyugat-Európa felé. Jovan Cvijić földrajztudós szerint: „Aki Koszovót uralja, uralja az egész közép-balkáni régiót.”¹⁰ I. Murád szultán csapatait 1389. június 27-én Kosovo Polje-n sorakoztatta fel. Lazar segítségére sietett Vlatko Vuković, Vuk Branković valamint a magyar, horvát, lengyel sereg is. A csatában életét veszttette mind Lazar, mind I. Murád szultán. A csata kimenetele kétes megítélésű, egymásnak ellentmondanak a korabeli források. Feltehetőleg török pürrhoszi győzelemként értékelhető. Lazar örököse fia, Stefan Lazarević, a szultáné pedig fia, I. Bajazid szultán lett. Stefan Lazarević – édesanyja Milica hercegnő nyomására – végül török hűbéressé vált.

Vuk Branković – aki Koszovó területének nagy részét tartotta kézben – 1395 körül rákényszerült, hogy feladja területeit. Így az egész koszovói térség a szultán érdekszférájává vált, ami évszázadokra megpecsételte Koszovó sorsát. A téma vonatkozásában megemlíthető még két kiemelkedő középkori csata, jelesül egyrészt az 1444-es várnai csata, amelyben – Hunyadi János és mások mellett – Gjergj Kastriot (Skanderbeg) az albán történelem egyik legkimagaslóbb alakja jeleskedett. Skanderbeg nagy lázadást szervezett, segítségül Hunyadi János 30.000 és 72.000¹¹ közötti számú katonát biztosított.¹² A két hadsereg találkozása azonban ellehetetlenült, és a szultán leverte Kruja-nal a lázadást. Megemlíthető még az 1448. évi ún. második rigómezei csata, amely – ha Hunyadi, Skanderbeg és Djuradj Branković egységesen összefogtak volna – valószínűleg más irányba forgatta volna a történelem kerekét.

2.1. Koszovó a török uralom alatt

Mivel a mai Koszovónak megfeleltethető terület közvetlen török uralom alá került, jelentőssé vált az iszlám – amely sajátos életmódként, életformaként és életszemléletként jellemezhető¹³ – illetve az oszmán adminisztratív-feudális rendszer szerepe e régióban.

Az oszmán-török berendezkedés jogi alapjait a sária (Korán, szunna, idzsma és kijász) és a kánonok jelentették.¹⁴ Gazdaságilag a török uralom két célt támasztott; kiszivattyúzni a további török expanzióhoz szükséges katonai erőt illetve minél több adót beszedni a meghódított területeken. A társadalmi tagozódást illetően megemlíthető a katonaság, az

¹⁰ Borislav Pelevic: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 99. o.

¹¹ ellentmondóak a források a katonák számát illetően

¹² Noel Malcolm: Kosovo a short history, 88. o.

¹³ Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth Könyvkiadó, 1983. 11. o.

¹⁴ Uo. 55.o

askeri, a szultán adminisztratív-katonai bázisa. Ide tartozott még a kádi, az iszlám hitű bíró, aki a sária végrehajtásáért és a kadilik-ért felelt. A hadsereg részét képezték a szpáhi-k, akik katonai lovagok lévén feudális földbirtokot kaptak szolgálatukért. A kezdetleges közigazgatási berendezkedés legalsó szintjén állt a fentebb említett kadilik. Felette lévő területi egység volt a sandzak, élén a sandzakhbeyi. Több sandzak eyalet-et alkotott. Koszovó területe 3 sandzak-ra oszlott; a vucitrni-ra, prizreni-re és shkodrai-ra.

A XIV-XV. században végbemenő urbanizációval szükségképpen együttjárt az iszlamizáció. Ez utóbbi okai főként anyagi-gazdasági szempontúak voltak, hiszen az iszlám a szabad paraszttá válás lehetőségét hordozta, az adófizetők pedig mentesültek a cizye, a hitetlenek adófizetése alól. Az iszlám térhódítása ellen küzdött ugyan a katolikus, pravoszláv egyház, de az iszlám olyan mély gyökereket vert, hogy mind a mai napig a koszovói albánok több mint 90%-a muzulmán vallású.

Az Oszmán Birodalom mindenkori törekvése Európa meghódítása volt, ehhez az út – Magyarországon keresztül – Bécsen át vezetett, 1683-ban azonban a Habsburg Birodalom visszaverte e támadást. 1687-ben a nagyharsányi csata lehetőséget teremtett a Habsburg erőknél az offenzívára, a Balkán felé való előrenyomulásra. Elfoglalták Belgrádot és Niš-t, amelynek egyik közvetett következményeként 1689-ben bádeni Ludwig Márkgróf az Oszmán Birodalom ellen vonulva hadsereget küldött Észak-Koszovóba. Mindkét fél számára a tartomány megszerzése, megtartása fontos birodalmi célkitűzésnek jelent meg.. Háború és véres csatározások¹⁵ fémjelezték ezt az időszakot. A válságot csak még jobban elmélyítette a betörő tatárok pusztítása. Az életkörülmények ellehetetlenülése következtében jelentős tömegek hagyták el Koszovót, e tény a demográfiai viszonyokat számottevően megváltoztatta az albánok javára. (ún. velike seobe Srba, a szerbek nagy exodusa)¹⁶. Az Oszmán-Habsburg kiegyezést végül az 1699-es karlócai béke teremtette meg, amely nem bizonyult tartósnak tekintettel, hogy 1736-ban kitört az orosz-török háború.¹⁷ Ausztria mint orosz szövetséges a pacta sunt servandának eleget téve azonnali előkészületeket tett és az orosz oldalon bekapcsolódott a háborúba, így a koszovói véres harcok újból folytatódtak az osztrák-orosz-török háborúban. Az I. Szulejmán szultán uralmával kezdődő Oszmán Birodalom fénykora a XVII-XVIII. századtól hanyatlásnak indult, velejárója volt a decentralizáció és a helyi vezetők megerősödése, felemelkedése.

¹⁵ Erre példa a kačanik-i csata.

¹⁶ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 134. o.

¹⁷ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 168. o.

2.2. A nemzetállamok születésének hatása

A XVIII - XIX. századi Nyugat-Európában végbemenő változások nem kerültek el a Balkánt sem, a nemzetállamok születése, a határok meghúzása központi kérdéssé vált a szerb hatalom számára is. (Érdekes – ám de semmiképpen sem tudományos – e tekintetben megvizsgálni Spiridon Gopčević etnikai térképét.)¹⁸ Az Oszmán Birodalommal szemben egyre nagyobb volt az engedetlenség az annektált területeken, ezt kihasználva az Orosz Birodalom igyekezett kiterjeszteni hatalmát gyengülő ellenfele területeire; 1877 áprilisában az Orosz Birodalom hadat üzent az Oszmán Birodalomnak. Az orosz-török háborúban az Orosz Birodalom győzelmet aratott, a háború lezárásaként került sor a San Stefanói békére.

Részben az 1878-1912 közötti nemzetközi események, részben pedig az európai trendek következményeként Koszovón és Albániában egyaránt a nemzeti újjászületés, az ún. Rilindje gondolata formálódott (mint pl. Rinascimento). Ennek legmarkánsabb megnyilvánulása a „Prizreni Liga” működése volt. A Liga szerveződésének előzménye a fentebb már említett San Stefanói békeegyezmény, amely az albán lakta területek jelentős részét Montenegró és Szerbia között osztotta volna fel, illetve a közelgő Berlini kongresszus, mely – az albán vezetők félelmei szerint – egyéb területek elcsatolásának a lehetőségét hordozta. Elégedetlenségüknek hangot adva háromszáz vezető gyűlt össze Prizrenben, Abdul Frashëri házában. Frashëri – felvilágosult gondolkodó lévén – reformokat, pl. albán tannyelvű iskolákat, a vilayetek egyesítését és autonómiát követelt, azonban a Liga többi résztvevője nem volt ilyen haladó gondolkodású. Számukra a Liga inkább egy katonai-védelmi szerveződést jelentett, amely megteremtette a lehetőségét az annektált területek fegyveres visszaszerzésének.¹⁹ Volt azonban olyan felfogás is, amely a Ligát elsősorban vallási mozgalomnak tekintette, mások szerint hazafias önszerveződést jelentett, melynek fő célja Nagy-Albánia életre hívása volt. A résztvevők közötti egyhangúság hiánya miatt, valójában mindegyik említett cél létezhetett. A kezdeményezést eleinte II. Abdul-Hamid szultán is támogatta mind anyagilag mind fegyveresen. A Liga rendszeres ülései következtében de facto kormányként működött, a lakosság elismerte a működését, alávetette magát a rendelkezéseinek. 1880-ban Frashëri már a függetlenség kikiáltásának tervét szőtte, amikor a török megtorlás vérbe fojtotta e törekvéseket. Frashërit életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. Ezt követően a függetlenséget célzó mozgalmak csak emigrációban szerveződtek, és a

¹⁸ http://www.g.uni-klu.ac.at/eeo/Gopcevic_Albaner 2012.10.17

¹⁹ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 221. o.

Koszovó területén létrejövő zavargások csírái helyi szinten megrekedtek. Összefüggő nagy megmozdulásra már nem kerülhetett sor.²⁰ A Liga mindazonáltal megteremtette az előfeltételeit annak a hosszú és nehézkes folyamatnak, amely végül Albánia nemzetközi elismeréséhez vezetett, valamint a későbbi ellenállási mozgalmak (például a Bajram Curi által vezetett Pejai Liga) számára is mintául szolgált.

Mint fentebb említettem, a San Stefanói békeszerződésben foglaltak nem bizonyultak tartósnak, később a Berlini Kongresszus újraértelmezte a békeegyezményben foglalt különböző államok területi követeléseit. Koszovó tekintetében jelentőséggel bírt, hogy Montenegrónak ítélték Guci és Plava környékét. Az újonnan létrejövő koszovói vilayet magába foglalta a skopje-i régiót illetve a régebbi Novi Pazar térségét.²¹ Az Oszmán Birodalom a Berlini egyezmény XXIII. cikkének megfelelően a vilayet kormányzása során köteles volt a nemzeti érdekek érvényesülését biztosítani.²² A vilayet – akárcsak az egész Oszmán Birodalom – berendezkedésére erősen hatott az ifjútörök mozgalom (a mozgalom élén Mustafa Kemal Atatürk állt), illetve az annak következményeként beállott változások. Ezekre példaként szolgálhat az új török alkotmány követelése, alapvető emberi jogok biztosítása, választott képviselő intézményesítése illetve egyéb intézkedések.²³ Ezek a kezdeményezések sokszor nem találtak kellő szimpátiára Koszovón, a koszovói albánok tradicionális felfogása, a tekintélyelvű kötöttségek mind a mai napig jellemzők a térség lakosságára.

A muzulmán és szerb ortodox vallás mögött megbújó áthidalhatatlan különbözőség egyre inkább fokozódott. Különféle atrocitások történtek szerb és albán részről. A harcok következtében a szerbek 1912. október 22-én elfoglalták Pristinát.²⁴ Decemberben Petar I. Karađorđević király rendeletben hadiállapotot jelentett be, katonai igazgatás alá helyezve Koszovót.²⁵ Az albánok illetve Koszovó korabeli nemzetközi megítéléséről sokat mond a Ferokancellar, Bismarck megjegyzése: „Es gibt keine Albanische Nation” (amelyre Frashëri válasza így hangzott: Albánia egy légy, amelytől az egész világ gyomra émelyeghet).²⁶

²⁰ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 227. o.

²¹ Uo. 227. o

²² <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1878berlin.asp> 2012.08.20

²³ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 228. o

²⁴ Uo. 251. o

²⁵ Uo. 257. o

²⁶ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije 159. o.

2.3. Az első és második világháború alatt

A nemzetközi szinten kiemelendő következő esemény a független Bulgária kikiáltása illetve Bosznia-Hercegovina 1908-as annexiója volt, amely – a Koszovó annektálásától való félelem miatt – óvatosabb ún. tojástánc politikára intette Szerbiát.

1914. július 28-án a balkáni *cassus belli* után az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, így a koszovói szerbek is hadba kényszerültek, az albánok azonban – a Monarchia és a Birodalom között érvényben lévő egyezmény értelmében – nem voltak kötelesek a hadba vonulásra. A Monarchia elfoglalta Koszovó északi részét, Bulgária pedig Dél-Koszovót, így a kettészakadt tartomány lakosságának teljesen eltérő életkörülményei lettek (pl. nyelvhasználat, iskolák).²⁷ Mikor 1918-ra világossá vált, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia hadserege nem győzedelmeskedhet a Balkánon, a helyzetet kihasználva a nagyhatalmak kiterjesztették befolyásukat Skopje-ra. Koszovó végül szerb uralom alatt maradt.

Az első világháborúban Szerbia – az antant oldalán harcolva – 1914 decemberében kifejtette álláspontját, amely szerint a szerb nemzet célja a testvérnemzetek, a horvátok, szlovénok és más szerbek felszabadítása és egyesítése (ún. *niš-i* deklaráció).²⁸ Ezt követően az ún. *korfui* deklaráció volt, amely rögzítette, hogy a szerbek, horvátok, szlovénok jövőbeni egyesülése szabad akaratuk alapján, nem annexióval, önrendelkezési jogukat gyakorolva történne. Az 1918. december 1-i nyilatkozattal Szerbia csatlakozott a Szlovén-Horvát Tanácshoz (ún. *Narodno vijeće SHS*), létrejött a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, amelynek Koszovó integráns részét alkotta.²⁹ Olyannyira magától értetődött ez, hogy külön nem is tartalmazott a nyilatkozat rendelkezéseket Koszovót illetőleg. Az 1921. évi alkotmány értelmében az állam berendezkedése alkotmányos, parlamentáris és örökletes monarchia lett.

A nemzeti kisebbségek jogait a Nemzetek Szövetségének kisebbségvédelmi mechanizmusa garantálta.³⁰ A Saint Germain-i békeszerződés értelmében a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság kötelezettséget vállalt, hogy a területén lévő nemzeti kisebbségek jogait tiszteletben tartja és biztosítja azok érvényesülését, e kisebbségek faji, nyelvi, vallási hovatartozásától függetlenül. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságot így a *pacta sunt servanda* alapján szerződésben vállalt

²⁷ Noel Malcolm: *Kosovo a short history*, 261. o.

²⁸ Univerzitet u Beogradu, *Istorija država i prava jugoslovenskih naroda*, 448. o.

²⁹ http://www.arhivju.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/prvodecembarski_akt.html
2012.10.10

³⁰ Bruhács János: *Nemzetközi jog II. Különös rész*, Dialóg Campus Kiadó, 2010-2011.

kötelezettsége kötelezte, hogy a Királyság területén élő nemzeti kisebbségek jogait – így aztán a koszovói albánokét is – biztosítsa.

Koszovó korabeli státusáról elmondható, hogy Törökország és Jugoszlávia is a Nemzetek Szövetségének tagjaként, szükségszerű előfeltételként elfogadta a wilsoni törekvéseket. Így a kollektív biztonságot elősegítő elveket, mint például az Egyezségokmány 10. cikkében megfogalmazott területi integritás tiszteletben tartását. Jugoszlávia alapító tag volt 1919-ben, Törökország 1932-ben csatlakozott a Nemzetek Szövetségéhez. Törökország a csatlakozásakor nem nyilatkozott arról, hogy Jugoszláviával szemben területi követelése lenne, elfogadta így feltételezhetően Koszovó Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz tartozását.³¹

Belpolitikai szinten a koszovói és macedóniai muzulmánok érdekeit a Xemijet párt egyesítette. (Szavazatuk szükséges volt az 1921. június 28-án elfogadott ún. vidovdani alkotmányhoz.)³² Azonban a centralizmus, a Belgrád központú célok primátusa mellett nehezen volt érvényesíthető a helyi, jelen esetben koszovói albán érdek. A centrális és helyi érdek közötti szembenállás megnyilvánulása sokféle volt. A legradikálisabbnak mégis a kačak-ok mozgalma mondható, ők nyíltan helyezkedtek szembe a szerb törekvésekkel,³³ még a későbbi jugoszláv hatóságok által felajánlott amnesztia sem törte meg a legradikálisabb felkelőket, akik tevékenysége, véleményem szerint szimbolizálta a különállást, amely a történelem folyamán addig is és azóta is olyan sokszor megmutatkozik a szerb-albán dichotómiában. A központi hatalom igyekezett homogenizálni a tartomány lakosságát betelepítésekkel, földosztással, a demográfiai viszonyok mesterséges megváltoztatásával.

1929-ben a belpolitikai feszültségek következtében Aleksandar Karađorđević király magához ragadta a hatalmat. A nemzeti különbözőségek mérséklése érdekében az új állam – alkotmányos monarchia – neve Jugoszlávia lett, kilenc közigazgatási egységre felosztva (ún. banovina-k).

A népek önrendelkezési jogának hangsúlyozása elsősorban a kommunista pártok politikáját jellemezte.³⁴ Direkt iránymutatást adott ehhez a Komintern (3. kommunista internacionálé), amely támogatta az ún. koszovói bizottságot. Sztálin elveikben maga is elkötelezett volt a jugoszláv népek önrendelkezési jogának érvényesítése mellett. 1924-ben az 5. kongresszuson meghozott határozat a jugoszláv nemzetiségi kérdéstről úgy rendelkezett, hogy Jugoszlávia

³¹ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 265. o.

³² Univerzitet u Beogradu, Istorija drzava i prava jugoslovenskih naroda 438. o.

³³ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 259. o.

³⁴ Univerzitet u Beogradu, Istorija država i prava jugoslovenskih naroda, 448. és 454. o.

soknemzetiségű állam, amely a szerb hegemonián alapszik, amely azonban a teljes népesség csupán 39%-át jelenti, így a Jugoszláv Kommunista Párt (a továbbiakban KPJ) feladata az, hogy megakadályozza a centralizációt, a szerb "burzsoá" érdekek érvényesülését.

Az 1928-ban megtartott negyedik KPJ kongresszus Drezdában arról határozott, hogy a KPJ szolidáris az albán nemzeti mozgalommal és támogatja a független és egységes Albánia létrejöttét.³⁵ E határozat, ha nem is predesztinál a koszovói kérdésben, mindenképpen tisztában van az albán-szerb összetett viszonyrendszerrel. 1940-ben a KPJ ötödik nemzeti kongresszusán külön koszovói bizottságot kreáltak, amely így kivált a montenegrói regionális bizottságból.³⁶

Olaszország a második világháború előtt annektálta Albániát. (Az annexió előzménye a lateráni zsinat). Albániában nagyszámú katolikus hittérítő, misszionárius segélyek keretében igyekezett minél inkább elmélyíteni a két ország közötti kapcsolatot. Benito Mussolini hadserege 1939. április 6-án partra szállt Albániában, ezt követően Ahmed Zogu, az albánok(!) királya, emigrációba kényszerült.³⁷ Perszónálunió jött létre Albánia és Olaszország között.

A németek 1941. április 14-én elfoglalták Prizren városát. Koszovó nagy része német igazgatás alá került. Április 17-én feltétel nélküli megadásról szóló egyezményt írták alá a felek.³⁸ A tartomány keleti része pedig bolgár befolyás alá került. Ribbentrop és von Hahn végül megegyeztek abban, hogy Koszovó albán lakta térségei Albániával egyesülnek, az esetleges irredenta mozgalmak elkerülése végett. Gazdasági szempontból óriási jelentősége volt a Trepča bányának, amelynek főként cink és ólom kitermelése volt jelentős. Az 1941 októberében és 1942 februárjában kiadott dekrétumokkal Koszovó olasz térségének a lakosai albán állampolgárokká váltak.³⁹ Ez az időszak teljesen kaotikus volt főképp a belső viszonyok, a szerb és montenegrói menekültek és kivándorlók, a hadsereg megszervezésének nehézségei tekintetében. Az érdekazonosság, ami mindaddig látszatra ugyan, de összehozta Albániát és Mussolini Olaszországát, ez idő tájt megdőlni látszott. (A szerveződő jugoszláv četnik és kommunista mozgalmak Koszovón nem találtak megfelelő bázisra, mert ezek főképp szerbeket tömörítő egyesülések voltak.)⁴⁰

³⁵ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 278-280. o.

³⁶ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 300. o.

³⁷ Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 286. o.

³⁸ Noel Malcolm: Kosovo a short history, 290. o.

³⁹ Uo 293. o. és Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije, 293. o.

⁴⁰ Uo. 297. o.

Az olasz kapituláció Koszovón a német érdekek szélesebb körű érvényesülését eredményezte, amihez ők maguk a nacionalista demagógiával és a független Albánia eszméjének dicsőítésével is hozzájárultak.

A szerveződő jugoszláv kommunista párt ún. Dukagjin tagozata 1943-44.évi proklamációja deklarálta: „Koszovó-Metohija albán lakosságú többséggel rendelkező térség, kívánalmát fejezi ki az Albániával való egyesüléshez...”⁴¹

1944. szeptember 8-án a szovjet offenzíva következményeként az oroszok elfoglalták Bulgáriát. Ezt követően nem sok időbe telt, hogy a szovjet hadtest Niš felé vegye az irányt, ezt követően az orosz katonák egyre erőteljesebben masíroztak Koszovó felé, a németek evakuációs tervet dolgoztak ki a térség elhagyására.

2.4. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság

A II. világháborút követő jugoszláv politikai-társadalmi berendezkedést (1945-1980) Josip Broz Tito neve és politikája fémjelzi. A koszovói albánok szempontjából talán Tito volt az – az összes többi berendezkedést ideszámítva – aki számukra a legelfogadhatóbb politikai intézkedéseket tette. A titóista rendszer a lágy asszimiláció és „jugoszlávizáció” híve volt, elismerte az egyént, tagadta azonban a kollektív kisebbségi jogokat.⁴²

Ennek ellenére, a kommunista hatalom első két évtizedében nem történt lényegi változás; mind a pártban, mind az államban a szerbek és montenegróiak dominanciája érvényesült.⁴³ A döntéshozatal – a többi szocialista államhoz hasonlóan – felülről irányított volt, így Koszovó esetén is. Ami Koszovó státusának rendezését illeti, Edvard Kadelj, Tito tanácsadója szerint: „A legjobb megoldás Koszovó Albániával való egyesülése lenne, mivel azonban sem a nemzetközi, sem a belső viszonyok ezt nem teszik lehetővé, a tartomány Szerbia keretei között marad”.⁴⁴

1945 szeptemberében a szerb közgyűlés törvényt alkotott Koszovó státusáról, amely értelmében e régió Jugoszlávia autonóm tartománya lett Szerbia részeként. Ezt a berendezkedést szentesítette az 1946. évi jugoszláv alkotmány, amely az 1936. évi szovjet alkotmányt vette alapul. Az 1.§ rögzítette, hogy a Föderatív Jugoszláv Népköztársaság 6

⁴¹ Uo., 308. o.

⁴² Mirnics Károly: Kis-Jugoszlávia hozománya 54. o.

⁴³ Noel Malcolm: Kosovo a short history 314. o.

⁴⁴ Uo. 315. o

tagköztársasága önrendelkezési (és az ehhez tartozó kiválás) jogát gyakorolva a Föderatív Jugoszláv Népköztársaságba kívánt egyesülni. A konstelláció így a tag -népköztársaságok (formális) egyenlőségén alapult. Centralizációs berendezkedése révén a föderalisztikus szervek primátusa érvényesült. Az alkotmány értelmében a Szerb Népköztársaság területét képezte a Vajdasági régió (pokrajina) és a Koszovó-metohijai tartomány (oblast). Ebből jól kivehető, hogy a kettő nem szinonima, az előbbi szűkebb értelemben vett önállóságot jelent, a központi hatalomnak való nagyobb fokú alárendeltséget. A szuverenitás hordozói a 9.§ értelmében a népköztársaságok.⁴⁵ Koszovó megítélése így két irányból is megragadható; egyrészt a Szerb Népköztársaság részét képező egység, amely azon keresztül kapcsolódik a Föderatív Jugoszláv Népköztársasághoz, másrészt a választott képviselői közvetlenül vehetnek részt a pártállami, állampárti döntéshozatalban.

Az albán nemzetiségi jogok csírái érvényesültek a(z) (anya)nyelvhasználat szabadságában, az iskolai és kulturális életben illetve a hivatalos eljárásokban. A koszovói kérdés hidat teremtett a jugoszláv kommunista és albán kommunista vezetés között. Tito és Enver Hoxha kapcsolatát a mester és tanítvány viszony jellemezte. Ezt megerősítve 1946-ban a két állam barátsági szerződést kötött,⁴⁶ amellyel – a szerintük hasonló történelmi előzményekre és körülményekre tekintettel – elmélyítették a kapcsolataikat, s megállapodtak, hogy katonai segítséget nyújtanak egymásnak valamely harmadik állam támadása esetén. Rögzítették, hogy felmerülő jövőbeni kérdések megoldására kizárólag békés eszközöket vesznek igénybe. Felvetődik a kérdés, hogy létezhetett-e egy olyan elképzelés, amely egy esetleges jugoszláv szinten felüli föderáció lehetőségét jelentette volna Bulgária és Albánia bevonásával. Megítélésem szerint elképzelhető, hogy ez a barátsági szerződés is ilyen irányban hatott.

Az említett együttműködés relatíve rövid ideig tartott, tekintettel az 1948-ban bekövetkező jugoszláv-szovjet szakításra, amely szükségszerűen az Albániával való kenyértöréssel is járt. (Tito az ún. el nem kötelezettek mozgalmának tagja volt, ld.: az 1974. évi alkotmány bevezető rendelkezéseinek a VII. bekezdése.)

1957-től a központi költségvetésből külön forrásokat fordítottak a koszovói beruházásokra, fejlesztésekre, hiszen az életszínvonal igen elmaradt a többi tag-népköztársaságétól. Ennek okai többértűek voltak, érdekesnek tűnik a feltevés, amely szerint a szegénység és alacsony

⁴⁵

http://www.arhivju.gov.rs/index.php?download_command=attachment&file_command=download&file_id=42688&file_type=oFile&modul=Core%3A%3AFileManagement%3A%3AcFileModul 2012.06.20.

⁴⁶ <http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19460711-1.pdf> 2012.09.13

életszínvonal okai abban keresendők, hogy Koszovón elsősorban tőkeigényes, tőkekoncentrált ipar és nem pedig munkaerő-koncentrált ipari kultúra (pl. textilipar) alakult ki.

Az új, 1963-as alkotmány rendelkezett Koszovó és Vajdaság tartományi státusáról. Megjegyzendő, hogy ez a státus a szerb közgyűlés döntésének köszönhető, tehát nincs alkotmányos jogalapja, hanem egy kreált státus.

Az alkotmányhoz kapcsolódó hetedik törvénymódosítás módosította Koszovó-Metohija elnevezését Koszovóra. (A metohija jelző, ógörögül egyházi birtok a szerb ortodox egyházhoz kapcsolható, utal az ott fellelhető pravoszláv templomokra.) Tehát ezt az elemet likvidálta a törvényjavaslat. A tizennyolcadik törvénymódosítás rögzítette, hogy a tartomány sajátos szociális és politikai egységet alkot, elismervén sui generis státusát.

Az 1974-es Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya értelmében az ország alkotmányos berendezkedése a következő tagköztársaságok szövetségéből állt össze: a Szocialista Bosznia és Hercegovina Köztársaság, a Szocialista Macedóniai Köztársaság, a Szocialista Horvát Köztársaság, a Szocialista Szlovén Köztársaság, a Szocialista Montenegrói Köztársaság illetve a Szocialista Szerb Köztársaság, amelynek részét képezte a Vajdaság és Koszovó mint ún. „SAP” – socijalistička autonomna pokrajina, azaz szocialista autonóm tartományok. A koszovói alkotmány úgy rendelkezik, hogy a koszovói nép saját szándékából kívánt egyesülni a Szocialista Szerb Köztársasággal (szó szerinti fordítás) a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság keretében. (E tekintetben megítélésem szerint nem felejtendő el, hogy ez elsősorban szocialista alkotmány, ilyen minőségében inkább a deskriptív elemei hangsúlyosak.)

Az alkotmány első bekezdése az alapvető rendelkezések körében rögzíti, hogy a tagköztársaságok és tartományok szolidáris, kölcsönös és egyenlő részvétellel vesznek részt a föderáció szerveiben. A szocialista autonóm tartományok önkormányzattal rendelkező társadalmi-politikai közösségek. Az alkotmány deklarálja a népek és nemzetiségek, nyelvek és a kultúra egyenlőségét.⁴⁷

Ennek értelmében a tartományok – így Koszovó – az államiság jegyeivel rendelkeztek, ún. kvázi-tagköztársaságokként említhetők. Azonban az alkotmány értelmében az „államiság jegyei” nem terjedtek ki az önrendelkezési jog kiválással való érvényesítésére.

A koszovói tartomány közgyűlésének néhány feladat- és hatásköre az alkotmány szerint: rendelkezik a szocialista autonóm tartomány alkotmánymódosításáról, meghatározza a tartomány politikáját, meghozza a tartományi törvényeket, dönt az éves költségvetésről, a

⁴⁷ 1974. évi JSzSzK Alkotmánya Koszovó tartományára vonatkozó rendelkezések

hatáskörébe utalt kül- és nemzetközi kapcsolatokról, a koszovói tartományi Alkotmánybíróság döntéseit, javaslatait mérlegeli, megválasztja és kinevezi a tartományi küldötteket a JSzSzK köztársasági és tartományi tanácsába, illetve küldöttet választ az Elnökségbe.⁴⁸

A tartományban továbbra is szerbek, albánok, montenegróiak, törökök éltek. Azonban a demográfiai viszonyok a szerbek és montenegróiak javára folyamatosan romlottak. Az albán népesség – nagycsaládos, tradicionális berendezkedésüknek is köszönhetően – folyamatosan növekedett, jelentős részük azonban Nyugat-Európában vagy az USA-ban talált magának új hazát és jobb megélhetést.

Tito halála, és az azt megelőző időszak már annak az éveken át elhúzódó válságfolyamatnak az irányába mutatott, amely végül a JSzSzK szétesésében és a délszláv háborúban kulminált. Erre példa Koszovó tekintetében az 1981. március 11-ei tüntetések és tömegzavargások. A rossz életkörülmények ugyanis arra sarkallták a tüntetőket, hogy követeljék a független Koszovói Köztársaság kikiáltását, szükségképpen kiválást Jugoszláviából. (Mondván, hogy ők nem jugoszlávok, hanem albánok.)

A szerb és albán viszony egyre inkább elmérgesedett, súlyos élet, testi épség, egészség illetve nemi erkölcs elleni bűncselekmények történtek (erre példa a Martinović-ügy)⁴⁹ de ez a viszony szintén viszonyos volt. (Ismertebb példa erre példának okáért az albán kisiskolások megmérgezése.)⁵⁰

2.4.1 A genocídium büntette

1986-ban a Szerb Tudományos Akadémia által kiadott ún. Memorandum összefoglalta azokat a vélt vagy valós sérelmeket, amelyeket álláspontjuk szerint a szerbek elszenvedtek az albánoktól. Megítélésük szerint a koszovói szerbek genocídium áldozatai voltak. Ugyanakkor a „koszovói kérdés” a szerb radikalizmus és nacionalizmus számára egy hathatós eszközként jelent meg, amely képes embertömegeket megmozgatni, és szívükhöz szólni, iskolapéldája volt ennek az 1989. június 28-án, a rigómezei csata 600 évfordulója alkalmából megtartott

⁴⁸ 1974. évi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya

⁴⁹ <http://www.serbianna.com/columns/savich/091.shtml> 2012.11.07.

⁵⁰ <http://www.balkanum.com/forum/showthread.php/5730-Poisoning-of-7-000-Albanian-children-by-the-Serb-Government-in-March-April-1990> 2012.11.07.

ünnepség, amelyen a demagógia „kiemelkedő” képviselője, Slobodan Milošević, a Szerb Szocialista Párt tagja, későbbi államfő mondta el azóta hírhedté vált beszédét.⁵¹

Közbevetőleg rögzíteném, hogy a genocídium büntette, az emberiség/emberiesség elleni bűncselekményekkel, háborús bűntettekkel és az agresszió büntetével együtt az ún. *delicta iuris gentium* tárgykörét képezik. A genocídium történelmi példái – többek között – a holokauszt és az 1911. évi örmény népirtás. Az 1948. évi genocid egyezmény – a népirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről – rendelkezései szerint a bűncselekmény elkövetés alanyi oldalán a szükségszerű elem mind a szándékosság mint bűnösségi alakzat (véleményem szerint a genocídium csak egyenes szándékkal, ún. *dolus directus*-szal követhető el), mind a célzat, amely az egyezmény szerint „...*valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport, mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándéka*...”.⁵²

Elkövetési magatartás lehet az emberölés, a súlyos testi, lelki sérelem okozása, olyan életfeltételek ráerőszakolása a csoport tagjaira, melynek célja az adott csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztítása, olyan intézkedések megtétele, amelyek célja a csoporton beüli születések megakadályozása, illetve a csoport gyermekeinek más csoporthoz történő erőszakos átvitele. Megítélésem szerint mindkét fél, jelesül a szerb és albán, tanúsított olyan elkövetési magatartást az 1980-as évek végétől napjainkig bezárólag amely az említett tényállást kimerítheti. Ugyanakkor a célzat vizsgálata jelen dolgozat tárgykörén túlmutat.

2.4.2 A „posztitóiista időszak”

1989-ben a szerb belpolitikai konszolidáció után az alkotmányos reformok keretében került sor az új szerb alkotmány elfogadására, amely Szerbia szuverenitását és integritását erősítette.⁵³ Ez jelentette Koszovó státusának újradefiniálását, a tartomány jogok csorbulását, amely logikus következménye volt a centralizációnak és a nacionalizmus előretörésének. Ezek hatása kiterjedt a szakpolitikákra is, mint például az oktatás, rendvédelem, igazságszolgáltatás területeire. Belgrád lehetőséget teremtett a néhai koszovói szerbeknek, menekülteknek, hogy kedvezményes körülmények között térjenek vissza Koszovóra.

Az 1989-es alkotmányt megelőző berendezkedés értelmében a koszovói parlamentnek volt kezdeményezési és döntéshozatali jogosultsága is. A koszovói parlament mérlegelhette a

⁵¹ <http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm> 2012.04.20.

⁵² http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=366.614 2012.11.07.

⁵³ <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/istorijat/posle-drugog-svetskog-rata.938.html> 2012.09.13

Belgrádból érkező javaslatokat, tehát volt rendelkezési joga. Ezzel szemben az új alkotmány – a teljes centralizáció jegyében – ezt megszüntette. Ezen intézkedések Koszovóban rendkívül széles társadalmi elégedetlenséggel párosultak.

1990. június 26-án a szerb parlament átmeneti intézkedéseket hozott a koszovói helyzet rendezésére.

1990. július 2-án a pristinai közgyűlés 114 tagja határozatot adott ki, amellyel magukat független és egyenlő entitásnak kiáltották ki Jugoszlávián belül. Az intézkedés, ha szimbolikusan is, jogi kötőerő nélkül, kifejezte a koszovói albán álláspontot.

A fentebb már jellemzett „poszttitóista” JSzSzK-ban az Elnökség, mint kollektív államfő állt a köztársaság élén. Tagjai a tagállamok és a két – akkor még – autonóm tartomány elnökei voltak, és rotációs rendszerben cserélődtek. A köztársaságon belüli viszony igen törekennyé vált; a horvát, szlovén, macedón, bosznia-hercegovinai és koszovói képviselők az idő előrehaladtával egyre erőteljesebb konfliktusba kerültek a szerb és montenegrói képviselőkkel.

Ez az esemény iunctim-ot létesít a nemzetközi jog és a balkáni, jugoszláv és koszovói államfejlődés között. Ez a találkozási pontja a nemzetközi jogi jogintézményeknek a délszláv háborúval.

2.5 Délszláv háború és a nemzetközi jogintézmények

A délszláv háború nemzetközi jogi aspektusból több nemzetközi jogelv, szokásjogi szabály (pl. uti possidetis elv), nemzetközi szervezet (pl. EBESZ) és nemzetközi egyezmény kérdéskörével áll közvetlen kapcsolatban. Ezek részletes ismertetése azonban túlmutat a dolgozat témáján, így azon jogelvek, jogintézmények elemzésére korlátozódok, amelyek Koszovó kérdéskörét behatóbban érintik.

Elsőként szólni kell az Egyesült Nemzetek Szervezetéről (a továbbiakban ENSZ), melynek feladata a „célok céljának” elérése, azaz a kollektív biztonság biztosítása. E célt az ENSZ 5 főszerve (a Gyámsági Tanács ma már nem működő intézmény, tehát a Titkárság, a Közgyűlés, a Gazdasági és Szociális Tanács, a Nemzetközi Bíróság és a Biztonsági Tanács, amelynek ún. főfelelőssége van) kanalizálja. Jól kitűnik, hogy mindegyik szervnek meghatározott feladat- és hatásköre van és e körén belül szolgálja a primer célt, a nemzetközi béke és biztonság elérését. Ennek alárendelten működnek a különböző segédszervek, autonóm szervek, illetve szakosított és kvázi szakosított intézmények is.

Az ENSZ-en belül a Közgyűlésnek a működése a legrepresentatívabb, legdemokratikusabb. A nemzetközi béke és biztonság szolgálata tekintetében jogosítványai a következők: valamely téma napirendre tűzése, speciális, rendkívüli sürgős ülészak megtartása, határozathozatal. A Közgyűlés – nemzetközi béke és biztonság tekintetében hozott – határozatainak jogi természete nem kötelező, csak ajánlás erejével bírnak, nem hoznak létre kötelezettséget a nemzetközi jog alanyai között.

Az említett határozathozatal azonban hozzájárulhat a nemzetközi szokásjog *communis opinio-jának* a kikristályosodásához, illetve *soft law*-ként kezdőpontja lehet nemzetközi jogalkotási folyamatnak. Ugyanakkor végpont is maradhat, azaz a nemzetközi közösség véleménye, hozzáállása, ha jogilag nem is kikényszeríthető, mégis egyfajta erkölcsi nyomást jelenthet. Ilyen értelemben véve ezek a határozatok „*droit vert*”-nek minősülhetnek; magukban hordozzák a jogi normává válás lehetőségét, de annak a realitását is, hogy ezen normák a nemzetközi közösség állásfoglalásai maradnak „csupán”.⁵⁴

A Közgyűlés mellett az ENSZ Főtitkárának az ENSZ Alapokmány által hatáskörébe utalt instrumentumokkal van lehetősége a kollektív biztonság fenntartásához hozzájárulnia. A békefenntartás irányában tett elköteleződése jelentős volt a délszláv háború és a koszovói válság megoldásában is, nem lebecsülendő az általa készített éves jelentések szerepe.

Mindezekon túlmenően a BT, amely a *stricto sensu* értelemben vett nemzetközi békét és biztonságot „szavatolja”, további fontos eszközökkel rendelkezik e cél elérése érdekében. A 10 nem állandó és 5 állandó tagból álló BT cselekvési köre a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében négy nagy egységre osztható: 1. a viták békés rendezése 2. eljárások a béke megszegése, veszélyeztetése és támadó cselekmények esetén 3. a békefenntartás 4. leszerelés és fegyverzetkorlátozás. A BT határozatai főként normatívak, tehát kötelező jellegű szabályt állapíthatnak meg az ENSZ valamennyi tagjára nézve, *erga omnes* normává válhatnak, így nemzetközi jogforrássá is. Azonban mindezek mellett az ENSZ BT másfelől egy politikai szerv is, amely – ilyen minőségében – politikai nézőpontot konstituál. E nézőpont kialakítása során motiváló tényező az adott tagállam nemzeti érdeke, annak szubjektív és objektív elemei. (Véleményem szerint a domináns cél a nemzetközi kapcsolatok realista paradigmájával egyeztethető össze.)⁵⁵ Megítélésem szerint itt is megragadható a nemzetközi jog és a nagyhatalmi politika között fennálló interdependencia és szinergikus

⁵⁴ Bruhács János: Nemzetközi Jog I. 78. o.

⁵⁵ A nemzetközi kapcsolatok realista paradigmájának jellemzői: az állam-központú szemlélet, a nemzetközi kapcsolatok, mint hatalmi rendszer, a nemzeti érdekek dominanciája, az érdekalapú kapcsolatok kialakítása, a *bellum omnium contra omnes* érvényesülése stb.

A nemzetközi kapcsolatok alapjai c. szeminárium saját egyetemi jegyzet 2011.

hatás. Így elképzelhető, hogy a BT által konstituált tény, mint pusztán politikai aktus nemzetközi jogi megítélése *capitis deminutio*-n esik át. A BT rendelkezésére álló eszközök használata Koszovó tekintetében először közvetve a délszláv háború idején jelent meg. A BT cselekvése a béke megszegése, veszélyeztetése, a támadó cselekmények illetve a békefenntartás alkalmával valósult meg. A BT – az előbb említett veszélyeztetést – kiterjesztően értelmezi, így ide sorolhatóak a belső konfliktusok, a népek önrendelkezési jogának megtagadása, az emberi jogok és a humanitárius nemzetközi jog súlyos megsértése, a fegyverkereskedelem.⁵⁶ Valamennyi tényállás mind a délszláv háború, mind Koszovó tekintetében megvalósult.

1991-ben a délszláv háború kitörése ugyan nem olyan mértékben érintette Koszovót, mint például Bosznia-Hercegovinát vagy Horvátországot, azonban a prevenciós diplomácia keretében felhívta a nemzetközi közösség figyelmét az eszkalálódó etnikai szembenállásra. Megítélésem szerint a koszovói albánok helyzetének internacionalizálására való koszovói politikai törekvés (fő képviselője Ibrahim Rugova) találkozott – ha megkésve is⁵⁷ – a nemzetközi közösség felismerésével, hogy a poszt-jugoszláv kérdésben, Koszovó egy neuralgikus pont, aminek elejét kell venni, és amiben a nemzetközi közösség szerepvállalása indokolt.⁵⁸ Ezt támasztja alá az ENSZ BT 1993-ban elfogadott 855. számú határozata. A határozat mély aggodalmát fejezte ki a Szövetségi Jugoszláv Köztársaság (Szerbia és Montenegró) azon döntése felől, mely megtagadta az EBESZ békemissziójának fogadását. A békefenntartás a preventív diplomácia eszközeként alkalmas lehetett volna arra, hogy azokon a területeken – lehetséges jövőbeni válságfókuszon is – ahol a nemzeti kisebbségek számottevő aránya él, így például a Vajdaságban, ahol a magyarok aránya számottevő, vagy a Szandzsák területén, ahol a muzulmán népességarány jelentős (és ahol a vahabista-mozgalom kezd megerősödni) illetve Koszovón az erőszak kialakulását megelőzze és letörje. A monitoring rendszer kialakításával elősegítve a békét és biztonságot és a kisebbségi jogok érvényesülését.⁵⁹

⁵⁶ Bruhács János: Nemzetközi Jog II. 284. o.

⁵⁷ Az USA (néhány kivételtől eltekintve, pl. Robert Dole) Jugoszlávia fenntartása mellett foglalt állást, ahogyan az oroszok is („ők nem lehetnek nagyobb jugoszlávok a jugoszlávoknál”) illetve a franciák is így tettek a non-intervenció elvére hivatkozva. A németek támogatták a szétválás lehetőségét, így hát a brüsszeli deklaráció elfogadása után feltétel nélkül ismerték el Horvátországot.

Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé, Helikon Kiadó, 2003. 50. o.

⁵⁸ „Jugoszlávia eddig is mindig tárgyalóasztalnál született, legyen szó Versailles-ról, Teheránról vagy Jaltáról. Ezt a mostani válságot is a nemzetközi tényezők közbenjárásával lehet megoldani...”

Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé, 241. o.

⁵⁹ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/855\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/855(1993)) 2012.08.22.

2.6. A koszovói válság eszkalálódása

Az albán vezetők passzív rezisztenciára és türelemre intettek, így az említett irodalmár, Ibrahim Rugova is, a DLK (Demokratikus Koszovói Liga) vezetője. Mégis az elmérgesedett albán-szerb viszony ezt követően is rengetegszer kulminált katonai hadműveletekben, nemi erkölcs elleni bűncselekményekben és egyéb politikai megnyilvánulásokban.⁶⁰ Rugova békés módszerei a szélesebb lakosság körében nem bizonyultak hosszútávon célravezetőnek, ehelyett inkább a Koszovói Felszabadító Hadsereg (Kosovo Liberation Army, a továbbiakban KLA) tevékenységében bízott a többség.

Az 1995. évi daytoni megállapodást követően, a volt JSZSZK helyzetének rendezése tekintetében az ENSZ BT 1998-ban 1160. számú határozatában foglalkozott Koszovóval illetve a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal szemben foganatosítható fegyveres rendszabályokkal. A BT ismételten megerősítette – az erőszak tilalmának strukturális elvéből levezetve – hogy elítéli az erőszak alkalmazását a polgári lakosság ellen, illetve a hadsereg kiképzését és finanszírozását mind a szerb hadsereg, mind a KLA részéről. A BT felszólította Belgrádot és Pristinát a kooperatív és jóhiszemű tárgyalásokra. Feltételként a BT megszabja a volt Jugoszlávia háborús törvényszék (ICTY) főügyészével való együttműködés szükségességét is. A határozat leszögezi, hogy a koszovói kérdés megoldásának jogalapja elsősorban a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területi integritásának a tiszteletben tartásával valósulhat meg. Ugyanakkor Koszovó számára a megoldást a nagyobb fokú és szélesebb körű autonómia megvalósulásában látja. Ebben az állásfoglalásban megnyilvánul a BT törekvése, mely – véleményem szerint – egy irányba mutat a nemzetközi joggal, azaz a status quo fenntartásához fűződő érdek, nem a kiválás a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságból, hanem a tartományi autonómia keretében történő berendezkedés.⁶¹

A BT ugyanez évi 1199. számú határozata javarészt megismétli azokat a rendelkezéseket, amelyeket az 1160. számú határozatba foglaltak, elismerve a koszovói válság elmélyülését, a fentebb már említett tömegzavargásokkal és ezzel együttjáró élet, testi épség és egészség elleni illetőleg a nemi erkölcs elleni bűncselekményekkel együtt. A BT határozatában már fegyveres konfliktusról beszél, amelynek logikus következménye és velejárója a menekültek kérdésköre is. A határozat szerint 23.000 koszovói kényszerült elhagyni a lakóhelyét e

⁶⁰ 1993-ban lezuhant egy repülőgép, amelynek fedélzetén 115 koszovói albán életét veszítette. A hatóságok nem rendeltek el gyásznapot, még részvétet sem nyilvánítottak.

Mirnic Károly: Kis-Jugoszlávia hozománya, 127. o.

⁶¹ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160(1998)) 2012.09.13

konfliktus hatására. A menekültek jogainak védelme érdekében a BT felhívja a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot a megfelelő intézkedések megtételére. Továbbá aggodalmát fejezi ki az emberi jogok súlyos és tömeges megsértése illetőleg a humanitárius nemzetközi jogi, kógens normák semmibevétele miatt. A BT a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságba akkreditált nemzetközi szervezeteket is felhívja a hatékony szerepvállalásra a koszovói válság megoldásában.⁶²

Az ugyanabban az évben kelt 1203. számú BT határozat megismétli a két megelőző határozat rendelkezéseit, inkorporálva azokat az eredményeket, amelyeket az EBESZ és a NATO időközben elért. Az 1998. október 15-én és 16-án megtartott tárgyalások megteremtették a lehetőséget a békefenntartás megszervezésére Koszovón.⁶³

Az ENSZ akkori Főtitkára, Kofi Atta Annan által készített jelentések is a BT-határozatok törekvéseit erősítették meg.⁶⁴ Mind a BT mind a Főtitkár – hangsúlyozva a kooperáció, a dialógus illetőleg a jóhiszemű tárgyalások fontosságát – a viták békés rendezésére szólított fel. Ennek ellenére a NATO saját eszközeivel próbálta a válsághelyzetet kezelni.

Az okok abban (is) kereshetők, hogy a BT politikai szerv lévén, valószínűsíthető, hogy a testületben nem lett volna meg az a konszenzus, amely a BT cselekvésének, fellépésének előfeltétele. Az állandó tagok közül feltételezhető volt Kína és Oroszország vétója. Így a consensus facit nuptias hiányában a többszöri kezdeményezések és határozatok után Koszovó, mint Európa beteg embere megoldatlan probléma maradt.⁶⁵

2.7. Jugoszlávia elleni légitámadások

Az eszkalálódó krízishelyzet megoldásának kezdeményezését a fentebb említett nemzetközi szervezet, katonai szövetség, a NATO tette meg. A NATO (nevében az Egyesült Államok és más országok) az emberi jogok súlyos és tömeges megsértése illetőleg a humanitárius katasztrófa elkerülése végett 1999. március 24-ével kezdődően ENSZ felhatalmazás nélkül, önhatalmúlag légitámadásokat mért Jugoszláviára, amelyek kiterjedtek az ország egész területére, súlyos károkat okozva az emberi életben, a kulturális és a polgári lakosság fenntartásához nélkülözhetetlen javakban, a természeti környezetben.

⁶² [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199(1998)) 2012.09.13

⁶³ [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203(1998)) 2012.09.13

⁶⁴ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1998/1221 2012.09.13

⁶⁵ http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html 2012.08.20

Szűkebb értelemben véve a bombázások megkezdésére a „felhatalmazást” a NATO-nak a rambouillet-i egyezmény aláírásának a szerb fél általi megtagadása jelentette.

A rambouillet-i egyezmény – a Rambouilletben megtartott nemzetközi konferencia célkitűzése szintén a koszovói válság rendezése volt – preambuluma inkorporálja mindazon rendelkezéseket, amelyeket a BT határozatai is tartalmaznak, az 1975. évi Helsinkii Záróokmány rendelkezéseit tartalmazza, állást foglal a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területi integritásának és szuverenitásának tiszteletben tartása mellett. A szerb fél számára elfogadhatatlan volt a NATO tagok által az utolsó pillanatban az egyezményhez hozzácsatolt függelék, amely a NATO (túl)széleskörű jogosultságokkal való felruházását jelentette volna a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területén, amely ellentmondásos módon a preambulumban is hivatkozott elvek megsértésével járt volna.

Feltevődik a kérdés, mi az a határvonal, ami meghúzható a non-intervenció elve és a szuverén egyenlőség között? Véleményem szerint, e jogelveket interdependens viszony jellemzi és e két nemzetközi jogi alapelv sajátos megvilágításba kerül a jelen esetben. Az államok részéről történő beavatkozás megengedhetetlen, ha ez a beavatkozás: 1. a domaine résérve területét érinti, 2. ha kényszerítő jellegű.

A NATO beavatkozása véleményem szerint mindkét elvet sértette.

Ad 1) a NATO rendezési terv a domaine résérve területét érinti, olyan bel-és külpolitikai mozgásteret korlátoz, amelyben az állam teljes cselekvési szabadsága fennáll, így például a „MUP” (Belügyminisztérium) kivonása Koszovóról, a hatalom átadása a nemzetközi szervezeteknek.

Ad 2) a kényszerítő jelleg, amely ha expressis verbis nem is volt deklarált, de erőszakkal fenyegetett.

Megítélésem szerint a kisebbségi jogok súlyos és tömeges megsértéséről beszélhetünk ugyan Koszovó kapcsán, azonban az ENSZ Főtitkár javaslataiból is – ami a témába vágó legrelevánsabb forrás – kitűnik, hogy ez a sérelem viszonyos volt. A humanitárius veszélyhelyzet mindkét félre kiterjedt.

A fentebb említett strukturalista elvek álláspontom szerint nem abszolutizálhatóak. Érvényesülésük párhuzamosan szükséges. Egyik fél sem ragadhatja ki valamely elvet a kontextusból abszolutizálva annak érvényesülését, főleg ha a beavatkozás tilalmáról beszélünk, amely nem *cogens norma* lévén a jogforrási hierarchiában nem élvezhet primátust a *ius cogens*-szel szemben.

1999. június 3-án a szerb Parlament – a légitámadások hatására – elfogadott egy határozatot, amely rendelkezései értelmében a szerb haderő kivonul Koszovóról, a NATO hadteste bevonul, és a koszovói ún. átmeneti intézményeket a szerb fél elismeri. Ezt követően a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság 1999 áprilisában a Nemzetközi Bírósághoz fordult, kérve a jogsértés tényének megállapítását az 1948. évi a népirtás büntetnének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló genocídiumegyezmény, illetve egyéb egyezmények alapján, így különösen : 1977. évi genfi jegyzőkönyvek (a nemzetközi és a nem nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről, az 1966-os Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Az említett dokumentumok rendelkezéseket fogalmaznak meg a következő magatartások tanúsítására, amelyet a felperes sérelmezett. A polgári lakosság és javak védelme háború idején, a környezet védelme, a folyami hajózás szabadsága, az emberi jogok és alapvető szabadságok sérelme, a tiltott fegyverek használata, a kegyhelyek, kulturális javak és templomok védelme, a vegyi erőművek, a hidak és folyók lebombázásának tilalma, kórházak, televízió és rádiószékházak bombázásának tilalma. A felperes hivatkozott ezenkívül ENSZ Alapokmány rendelkezéseinek megsértésére, jelesen a beavatkozás tilalmára, az államok szuverenitásának a tiszteletben tartására.⁶⁶

A felperes a jogsértés megállapításán kívül az erőszak alkalmazásának megszüntetését illetve kártérítést követelt.⁶⁷ Ezen túlmenően pedig ideiglenes rendszabályok fogantatását az 1978. évi NB Ügyviteli Szabályok által szabályozott eljárás keretében.

A felperes a Bíróság kötelező joghatóságát az 1948. évi genocídium egyezmény 9.§-ára alapozta. E szakasz kimondja, hogy a „Magasan Szerződő Felek” a szerződés értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos viták esetére a Nemzetközi Bíróság kötelező joghatóságát jelölik ki. A joghatósági klauzula megteremtí a kötelező joghatóságot. A joghatósági záradék értelmében valamely nemzetközi szerződés értelmezése és alkalmazása körében felmerülő jogvita esetére a felek előre, a szerződés megkötésekor jelölik ki a NB joghatóságát. Azonban az említett egyezmény USA-beli ratifikációja során az Egyesült Államok fenntartással élt a 9. §-ban megjelölt kötelező joghatósági záradék kapcsán, amely szerint minden olyan vitában, ahol az Egyesült Államok lenne peres fél, külön hozzájárulására van szükség a Nemzetközi Bíróság joghatósága megállapításához. Ez a fenntartás a Bíróság megítélése szerint nem áll ellentétben az egyezmény tárgyával és céljával.⁶⁸ A NB így határozatában elutasította a keresetet, hiszen a joghatóság hiánya az alperesek tekintetében prima facie megállapítható.

⁶⁶ <http://www.icj-cij.org/docket/files/114/10572.pdf> 2012.09.30.

⁶⁷ <http://www.icj-cij.org/docket/files/114/7173.pdf> 2012.09.30.

⁶⁸ <http://www.icj-cij.org/docket/files/114/8036.pdf> 2012.10.17.

Az alperes hivatkozott még az ENSZ Alapokmány VII. fejezetére, amely értelmében a nemzetközi béke és biztonság biztosítása mint jogellenességet kizáró körülmény forgott fent. Megítélésem szerint az erre való hivatkozás nem teljes, hiszen az Alapokmány VII. fejezete értelmében a BT jogosult eljárni a béke megszegése, veszélyeztetése illetve a támadó cselekmény esetén. Az Alapokmány a BT-t, és nem valamely más nemzetközi szervezetet, különösen nem valamely másik államot jogosít fel az ilyen cselekmények megtételére. Egy állam vagy katonai szervezet nem rendelkezik kompetenciával, hogy önhatalmúlag minősítse és kezelje a konfliktusokat, és fegyveres rendszabályoknak megfelelő intézkedéseket foganatosítson. Mert ilyen esetben az ő saját fellépésük is a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetésével jár.

2.8. Az ENSZ szerepvállalása

A BT mint a nemzetközi béke és biztonság szavatolója, jogosult egyedül e cél biztosítását szolgáló intézkedés megtételére. Az 1999. június 10-én hozott 1244. számú határozat expressis verbis rögzíti, hogy a BT az ENSZ Alapokmány VII. fejezetével összhangban, e szerep által vezérelve járt el. Lásd az Alapokmány 39. cikkét, amely szerint: „...*A Biztonsági Tanács megállapítja a béke bárminő veszélyeztetésének vagy megszegésének, vagy bárminő támadó cselekménynek fennforgását és vagy megfelelő ajánlásokat tesz, vagy határoz afelett, hogy milyen rendszabályokat kell a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása érdekében a 41. és 42. cikkek alapján foganatosítani.*”⁶⁹

A BT 1244. számú határozatában megállapítja a nemzetközi béke és biztonság veszélyeztetését és megismétli mindazon rendelkezéseket, amelyeket az 1160. és 1199. számú határozatba foglaltak, illetve a Főtitkár által tett javaslatokat is. Hangsúlyozza, hogy a BT elkötelezett a koszovói válság megoldásában, valamint a fegyveres konfliktus megszüntetésében az eddigieknél hathatósabb eszközökkel és módon: így a nemzetközi jelenlét és a Főtitkár (rendszeres jelentések készítése) szerepvállalásán keresztül. Célként tűzi ki mind a jugoszláv fél, mind a KLA demilitarizációját. Ismételten kimondja a határozat a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság területi integritásának és szuverenitásának a más államok általi tiszteletben tartásának követelményét, ugyanakkor – ahogyan az előző határozatokban – Koszovó autonóm berendezkedése mellett foglal állást, felszólítva Jugoszláviát az elnyomó és

⁶⁹ <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> 2012.10.17.

erőszakos tevékenység megszüntetésére. Egyfajta korrelációt létesít területi integritás, szuverenitás és az autonómia között. Nem a kiválás lehetőségét erősíti, hanem egy államszervezetten belül kíván megoldást nyújtani. Az autonómia szélesebb foka pedig az emberi jogok, alapvető szabadságok, jogállami garanciák tiszteletben tartását hivatott előmozdítani. Ezenkívül, civil-katonai ellenőrzés alá helyezi a tartományt, amelynek célja elsősorban a prevenció, demilitarizáció, a biztonságos környezet kiépítése, a humanitárius segítségnyújtás, a határátkelők ellenőrzése. Tágabb értelemben véve ez jelentette az emberi és menekülteket megillető jogok érvényesítését, az intézmények és a közigazgatás demokratizálását.

A nemzetközi ellenőrzés az UNMIK (United Nations Interim Administration Mission on Kosovo) keretében valósul meg. Az ENSZ Főtitkár éves jelentéseiben tájékoztatja a BT-t az UNMIK működéséről.⁷⁰ (A BT határozat nemzetközi jogilag releváns további jegyeit a tanácsadó vélemény bemutatása során még ismertetni fogom.)

Mind a NATO általi mind az ENSZ válságkezelő mechanizmusa elviekben a nemzetközi béke és biztonság fenntartása érdekében fogalmazódott meg célként, azonban ennek keretei eltérőek voltak. A NATO bombázások hátterében megítélésem szerint a humanitárius, de még inkább a pro-demokrácia intervenció állt. Ez utóbbi elsősorban az amerikai nemzetközi jogi gondolkodásban meghonosodott kategória. E felfogás értelmében az erőszak illetve az azzal való fenyegetés indokolt valamely nemzet önrendelkezési jogának az érvényesülése, érvényesítése illetve tiszteletben tartása érdekében.⁷¹ Olyan kormányzattal szemben alkalmazható, amely például zsarnoki berendezkedésű vagy nem rendelkezik demokratikus legitimációval. A pro-demokrácia intervenció két típusa különböztethető meg: Ad 1) a BT által, vagy felhatalmazására tett intervenció. Ad 2) valamely állam általi intervenció (ld. például az Egyesült Államok panamai beavatkozását).⁷²

David M. Reisman szerint a pro-demokrácia intervenció alkalmazására az ENSZ Alapokmány 2. cikk 4. bekezdésének kritikusabb szemlélete ad közvetett felhatalmazást. A kollektív biztonság rendszere feltételezi ugyanis a hatékonyan működő ENSZ-et, ha pedig ez a rendszer nem biztosít hathatós közbenjárást a nemzetközi béke és biztonság eléréséhez, az egész csak utópiává és holt betűvé válik. A pusztán szóbeli elítélések és állásfoglalások kevészer

⁷⁰ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/1250 2012.10.17.

⁷¹ Bruhács János: Nemzetközi Jog II. 44. o.

⁷² Uo. 45. o.

párosulnak valódi szankcióval.⁷³ Megítélésem szerint Reisman individualista és nem pedig kollektív konstrukcióként tekint a nemzetközi közösségre, amely ha nem közösségi alapokon nyugszik, véleményem szerint nem érheti el a kitűzött célokat.

A fentebb említett humanitárius intervenció közvetlen veszélyhelyzetet feltételez (pl. emberi életek forognak kockán) és a végveszély, mint jogellenességet kizáró körülmény az emberi élet megóvását szolgálja (ld. Rainbow Warrior-ügy).

A koszovói válsághelyzet rendezésére elsősorban az Amerikai Egyesült Államok aktív szerepvállalása volt, és ma is jellemző. Óhatatlanul feltevődik a kérdés, hogy vajon mi lehet-e törekvés háttérében? Több opciót is mérlegelve az mondható, hogy lehet egyrészt az USA-Oroszország hatalmi harca európai terepen, másrészt az iszlám világ ún. „csitítása”⁷⁴, az amerikai albán lobby hatása is, de ennél is érdekesebb kérdés a Bondsteel katonai kiképzőtábor vizsgálata Koszovó közepén.⁷⁵ Ezek a feltételezések mindazonáltal nagyhatalmi-nagypolitikai érdekekből és nem pedig a nemzetközi jog jogintézményeiből vezethetők le.

A BT 1244. számú határozata az UNMIK mechanizmusa keretében lehetővé tette a békefenntartást. A békefenntartás, mint válságkezelő mechanizmuson belül megkülönböztetendő az ún. tradicionális békefenntartás, amely non facere jellegű tevékenység, lévén a status quo fenntartását célozza. A feleket fizikailag is különválasztja egymástól, gondoskodik a konfliktuskezelésről és monitoring-tevékenységet folytat. A békefenntartás nem értékelhető beavatkozásnak, hiszen a fogadó állam önkéntes beleegyezésén alapul. Napjainkban egyre inkább az új típusú békefenntartás a jellemző, amely a békefenntartás lato sensu definícióját jelenti.⁷⁶ Ez esetben a non facere tevékenységen túl egyéb facere tevékenységet is vállalnak az önkéntes missziók. A békefenntartó műveleteket a Főtitkár irányítja és az általa kiadott jelentések a releváns források.

A főtitkár 2000. évi jelentéseiből kiderül, hogy ekkorra a helyzet stabilizálódott Koszovóban, az atrocitások ellenére megindult a lassú folyamat, amely a demokrácia, az emberi jogok tiszteletben tartása, a joguralom megszilárdítása irányában hatott. A többpártrendszer

⁷³

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2202602?uid=3738216&uid=2134&uid=4575646427&uid=4575646417&uid=2&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21101368371317> 2012.10.20.

⁷⁴

<http://m.kitekinto.hu/europa/2010/07/23/koszovo-es-a-nemzetkozi-jog-a-nagyhatalmi-erdek-halojaban> 2012.11.08

⁷⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/facility/camp-bondsteel.htm> 2012.10.20.

⁷⁶ Bruhács János: Nemzetközi Jog II. 45. o.

megvalósulásaként a domináns pártok a már említett DLK, az Egyesült Demokrata Mozgalom (Rexhep Qosja) illetve a Koszovói Demokratikus Fejlődés (PPDK, Hasim Taci) lettek.

A főtitkári jelentések alapján az UNMIK békemisszióját segítő nemzetközi szervezetek a következők:

Ad 1) az UNHCR (ENSZ Menekültügyi Főbiztosság) feladata a humanitárius ügyek kezelése, együttműködés más nemzetközi szervezetekkel (UNICEF, WHO, FAO), az eltűnt személyek felkutatása, aknatisztítás.

Ad 2) az EBESZ a demokratikus intézményi működés megvalósulásáért és az emberi jogok és alapvető szabadságok (különösen mozgásszabadság biztosítása) biztosításért felel, továbbá a tartományi demokratikus választások lebonyolításáért, a civil társadalom újjáépítéséért, hírügynökségekért⁷⁷.

Ad 3) az Európai Unió a gazdasági újjáépítést célozza.

Ad 4) az ENSZ feladata a belső adminisztráció, az ún. Alkotmányos Háló, az átmeneti önkormányzati intézmények kiépítése.

A megvalósítandó feladatok listáján szerepelt továbbá a tartomány strukturális újjáépítése, a közszolgálati rendszer kiépítése, a koszovói nép szuverenitásának megvalósulásáért felelős Tanács (közgyűlés) tagjai számának növelése, a nők jogai, az emberi jogok, illetve a kisebbségi jogok biztosítása, a KLA demilitarizációja valamint egyéb koordinatív és kooperatív feladatok végzése.⁷⁸

A demokratikus tartományi választások megtartása 2001. november 17-én koalíciós kormányzást hoztak a tartományi államfő posztját betöltő Rugova és Taci vezette pártoknak. A végrehajtásban a kiépülő minisztériumok szerepvállalása kiemelendő. A főtitkári jelentés szerint a békefenntartó mechanizmus számára néhány fenntartott hatáskört szántak, mint pl. az ún. KFOR működése. Az igazságszolgáltatás tekintetében a jelentés a független, törvénynek alárendelt, multietnikus berendezkedésre épít.⁷⁹

2003 májusában a koszovói közgyűlés határozatában döntött az ún. felszabadítási háborúról a koszovói nép szabadsága és függetlensége érdekében, ami azonban a Különleges Megbízott(tevékenységére a dolgozat később tér ki) vizsgálata szerint ellenkezett a BT 1244. számú határozatával. Mivel hatékonyan működött a nemzetközi kontroll, a békefenntartás ellenőrizte a koszovói közgyűlés feladat- és hatáskörébe nem tartozó célkitűzéseket. Egyfajta

⁷⁸ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2000/177 2012.09.10.

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2000/538 2012.09.10.

⁷⁹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/62 2012.09.10.

védelmi-biztonsági hálóként funkcionált. A viszonyrendszer véleményem szerint úgy jellemezhető, hogy amíg az 1244. számú BT-határozat egy keretet ad, rögzítve az elérendő célokat, a főtitkári jelentések ezt a keretet kitöltő (jog) forrásként funkcionálnak.

A főtitkár azt ezt követő jelentésében elégedettségét fejezi ki, hogy a koszovói közgyűlés 2004-ben már a nemzetközi közösség által előterjesztett feltételek teljesítésére törekszik. A helyi önkormányzatok működése az UNMIK reformja következtében hatékonyabbá vált. A fejlődési folyamatot erősítették a 2004 októberében megtartott szabad, demokratikus választások illetve a márciusi erőszakos cselekményeket elkövetőkkel szembeni felelősségre vonás,⁸⁰ amelyek jól kifejezték a tartomány konszolidációra és stabilizációra való törekvését. A főtitkári jelentés azonban aggodalmát fejezte ki a menekültjogok és a mozgásszabadság érvényesülésének korlátozódása miatt, illetőleg a Belgráddal való jóhiszemű tárgyalások hatékonyságának hiánya miatt.⁸¹ Megítélésem szerint a tartomány stabilizációja teremtette meg a jövőbeni helyzet rendezésére irányuló tárgyalások lehetőségét.

E cél előmozdítása érdekében 2005 júniusában a BT kinevezte Kai Eide Különleges Megbízottat, a végleges státus rendezésének előkészítésére. A szintén 2005-ben kinevezett Különleges Megbízott, Martti Ahtisaari finn diplomata a vitarendezés diplomáciai eszközeivel élve a feleket összehozta a tárgyalóasztalhoz, ezen túlmenően pedig konkrét béketervet dolgozott ki, közvetítőként vett részt a válsághelyzet megoldásában. 2007. március 10-én a végső tárgyalásokon azonban a felek képtelenek voltak konszenzusra jutni. Ahtisaari béketerve a „Javaslat Koszovó státusának átfogó rendezésére” címet viselte. Az ENSZ különmegbízotti javaslat inkorporálta az ENSZ BT korábban meghozott határozatainak tartalmát (különösen az 1244. számú határozatot). A béketerv Koszovónak nemzetközi felügyeletet biztosított volna a függetlenség tendenciájával, s elismerte az államiság jegyeinek fennálltát a tartomány vonatkozásában. felruházta a tartományt az államiság jegyeivel. A javaslat, amelynek érdemi rendelkezéseit 12 függelék egészíti ki, leszögezi, hogy Koszovó többnemzetiségű demokratikus módon igazgatott tartomány, deklarálja a törvény előtti egyenlőséget, a piacgazdaság elvét, rendelkezik a nemzeti szimbólumok használatáról, megadja Koszovónak a nemzetközi egyezmény megkötésére és nemzetközi szervezetbe való felvételre/tagságra való jogosultságot. Az elképzelések szerint az itt élők kettős állampolgárságot szereztek volna. A béketerv feltételezi a Belgrád és Pristina közötti

⁸⁰ 2004 márciusában a koszovói albánok előre kitervelt, széleskörű támadásokat intéztek a szerb és roma lakosság ellen, illetve a közigazgatási épületek és kegyhelyek ellen. Egész szerb lakta falvak evakuálására került sor, tizenkilenc ember életét veszítette, ezerkétszázan súlyosan megsérültek. A szélsőségesek a támadások keretében tüzet nyitottak a békefenntartó erőkre is.

⁸¹ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2004/907 2012.10.27.

folyamatos kooperációt és koordinációt. E javaslatban foglaltak végrehajtását közös egyeztetőbizottság felállítása segítette volna. A nemzetközi katonai-polgári jelenlét is a terv fontos rendelkezései között található. A – végül el nem fogadott – jelentés neuralgikus pontja az emberi jogokat és alapvető szabadságokat érintette. A jelentés értelmében alapvető fontosságúak, közvetlenül alkalmazandók az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatába inkorporált jogok, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve az Európa Tanács égisze alatt elfogadott nemzeti kisebbségek jogait védelmező egyezmények, amelyek az emberi jogok és alapvető szabadságok széleskörű érvényesítését segítették volna elő. A tervezet szerint a jövőbeni alkotmány – amelyet a béketerv elfogadását követő 120 napon belül 2/3-os többséggel kellett volna megszavazni – szavatolta volna a koszovói szerbek és a szerb-ortodox egyház (SOC) jogainak érvényesülését is. Továbbá az UNMIK mandátumának lejártát és az általuk betöltött feladat- és hatáskörök átadását 120 napos átmeneti időszak után. A terv részét képezték a demokratikus választások megtartása. A béketerv a szerb fél számára elfogadhatatlan feltételeket támasztott, Vojislav Koštunica akkori szerb államfő és a szerb Parlament is elutasította. Az alkotmányjogász Koštunica interpretációjában a rendezési terv sérti a nemzetközi jogot és az ENSZ Alapokmány talán legtöbbet hivatkozott elvét, a beavatkozás tilalmát. A BT-nek tett jelentésében a Különmegbízott rögzítette, hogy a tárgyalások sikertelenül zárultak, mi több világossá vált, hogy a felek nem fognak tudni megegyezni, ő maga minden lehetőséget számba vett Koszovó jövőbeni státusát illetően. A Megbízott szerint a további jóhiszemű tárgyalások sem tudják előmozdítani a rendezést, a tárgyalások holtpontra jutottak. Az egyetlen lehetséges megoldás a függetlenség kikiáltása a nemzetközi közösség felügyelete mellett.

2007. augusztus 9. és december 3. között a vita rendezése érdekében mediátorként lépett fel az ún. „Troika”, az orosz, amerikai és Európai Unió képviselőiből álló fókuszcsoporthoz, amely mindkét féllel tárgyalásokat folytatott és az ENSZ közvetlen támogatását élvezte. Ennek ellenére a szerepvállalásuk kísérleti szinten megrekedt, tekintettel hogy 2007 decemberében tett jelentésükben arról számoltak be a BT-nek, hogy a felek ismételen képtelenek voltak megegyezni Koszovó jövőbeni státusát illetően.

3. A függetlenségi nyilatkozat

Az ideiglenes önkormányzat intézménye, a pristinai parlament 2008.február 17-én kikiáltotta Koszovó függetlenségét, deklarálva a Szerbiától való egyoldalú elszakadást. Koszovót mindeddig 96 állam ismerte el.⁸² A függetlenségi deklaráció közvetlen hatása a lakosság tekintetében megosztó volt; az albánok egyetértésben és örömben ünnepeltek, ezzel szemben a szerb lakosság bojkottra szólított fel. A Főtitkár, jelentésében (2008. évi 211. számú főtitkári jelentés) relatíve jó fogadtatásról és közbiztonságról számolt be. Külpolitikai szinten is megosztó volt a nyilatkozat. Február 18-án Javier Solana, az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikai (KKBP) főképviselője levelében Koszovót támogatásról biztosította a joguralom kiépítése felé vezető úton. Az ENSZ Főtitkár és a Különleges Megbízott az UNMIK és az EULEX szorosabb együttműködésének a szükségességét vetette fel,⁸³ illetve az UNMIK EULEX általi felváltását, amelyre végül 2008 decemberében került sor.⁸⁴ Ezzel szemben a belgrádi álláspont kevésbé volt barátságos, Boris Tadić kormányfő nyilatkozatában megerősítette, hogy a szerb parlament számára ez az egyoldalú elszakadási aktus nem vált ki joghatást, Koszovó továbbra is tartományi státusában Szerbia integráns részét alkotja.⁸⁵

4. A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye

4.1. A tanácsadó vélemény előzményei

2008 augusztusában az akkori szerb külügyminiszter, Vuk Jeremić az ENSZ Közgyűléshez hivatalos kérelemmel fordult. A szerb diplomácia a Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleményére kívánta bízni Koszovó egyoldalú elszakadásának megítélését.⁸⁶ (A NB „megörökölte” az Állandó Nemzetközi Bíróság e jogkörét.) Az ENSZ Alapokmány 96. cikkével összhangban tanácsadó véleményt jogi kérdésben a Biztonsági Tanács vagy a Közgyűlés kérhet.⁸⁷ A Közgyűlés felhatalmazására az ENSZ más szervei is, ide értve a

⁸² <http://www.kosovothanksyou.com/> 2012.11.07

⁸³ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/692 2012.10.27.

⁸⁴ Németh Csaba: Civil crises management in the Balkans and especially in Kosovo, In: Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2012. 220. o.

⁸⁵ http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211 2012.10.27

⁸⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/206558/Tekst-rezolucije-Srbije-i-EU-o-Kosovu> 2012.01.28.

⁸⁷ <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> 2012.04.20. Lásd 1956. évi I. törvény.

szakosított intézményeket is. Állam közvetlenül nem kérhet a NB-től tanácsadó véleményt, hiszen ez azt eredményezhetné, hogy az államok, ahelyett, hogy jogvitájukat perre vigyék a tanácsadó vélemény mögé „bújnának”.⁸⁸ A tanácsadó vélemény intézményét a NB Statútuma⁸⁹ szabályozza. A Közgyűlés 22. ülészakán, október 8-án elfogadta a szerb kérelemhez kapcsolódó 63/3. számú határozatot (77 igen, 6 nem és 74 tartózkodó szavazat mellett) és kérte a NB-t tanácsadó vélemény megalkotására⁹⁰ abban a kérdésben, hogy összhangban van-e a nemzetközi joggal a koszovói ideiglenes önkormányzati intézmények által tett egyoldalú függetlenségi nyilatkozat?⁹¹

Mivel a nemzetközi jog tárgyköre nem lehet teljesen depolitizált, így jelen esetben maga a kérdésfeltevés is politikai alku eredménye volt. Kétségen kívüli, hogy Szerbia arra a válaszra számított, miszerint Koszovónak nem volt joga az egyoldalú kiválásra és más államok nem jártak el jogszerűen, amikor elismerték Koszovó függetlenségét.

4.2. Írásbeli nyilatkozatok

Maga a fenti kérdés politikai-jogi viták keresztüzébe került, túlmutatva önmagán. A jogeset relevanciáját erősíti, hogy az államok jelentős része fordult beadvánnyal a NB-hoz. A Statútum 68. cikke értelmében ugyanis olyan államok, nemzetközi szervezetek, amelyek a Bíróságnak feltett kérdésre tájékoztatást tudnak adni, a NB által megjelölt időpontig írásbeli nyilatkozatot terjeszthetnek elő. A NB végzésében felhívta az államokat, nemzetközi szervezeteket, hogy a végzésben megjelölt határnapiig terjesszék elő írásbeli nyilatkozatukat.⁹² Ilyen nyilatkozatot prezentált például: Albánia, Argentína, Azerbajdzsán, Bolívia, Kínai Népköztársaság, Ciprus, Egyiptom, Egyesült Királyság, Orosz Föderáció, Svájc, Irán, Írország, Egyesült Államok.

A nemzetközi jogban nem érvényesülő *nemo iudex in sua causa* elv az írásbeli nyilatkozatokból is kiviláglott, ugyanis kitűnt belőlük, hogy „minden szentnek maga felé hajlik a keze”.

A dolgozat azokat a beadványokat igyekszik röviden bemutatni, amelyek vagy Koszovóhoz vagy a szerb félhez szorosan kapcsolódnak, illetve a saját konkrét érdekükben foglalnak állást

⁸⁸ Kovács Péter: Nemzetközi Közjog 501.o Osiris Kiadó 2006 Budapest

⁸⁹ <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/187> 2012.04.20.

⁹⁰ <http://www.un.org/en/ga/63/resolutions.shtml> 2012.09.20.

⁹¹ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/14799.pdf> 2012.09.20.

⁹² <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/14813.pdf> 2012.10.27.

pro vagy kontra. Az albán előterjesztés – nem túl meglepő módon – teljességében egyetért a koszovói függetlenség kikiáltásával. Érvelését visszavezeti egészen 1581-ig, az utrechti unióig. Az elszakadást egyezőnek tartja a nemzetközi joggal, érvelésében a koszovói parlament nem átmeneti intézményként, hanem a demokratikus választásokon megválasztott képviselők, mint a koszovói albán nép szuverenitásának a letéteményeseként léptek fel. A nyilatkozat szerint a NB joghatósága nem terjed ki a tanácsadó vélemény megalkotására, tekintettel hogy a függetlenség kikiáltása a domaine réservée területére esik, és kizárólag Koszovó és a többi állam között fennálló viszonyrendszerben releváns. Az albán értelmezés szerint a dekolonizációs folyamat következményeként növekedett a nemzetközi közösség tagjainak száma, ami szintén egyoldalú elszakadással történt. Ráadásul 2008. február 18-át követően sem az ENSZ Közgyűlése, sem a BT nem kérte a nemzetközi közösségtől az elismerés megtagadását (mint pl. Katanga, Dél-Rhodésia vagy a Ciprusi Török Köztársaság esetén). Mi több, a BT és a Főtitkár folyamatos jelentései és határozatai az albán álláspont szerint egyfajta legitimációt hordoznak. Az albán előterjesztés hangsúlyozza az önrendelkezési jog erga omnes voltát, amit a NB esetjogával próbál alátámasztani.⁹³

Ezzel ellentétben a kínai álláspont, amely a BT 1244. számú határozatából kiindulva kifejti, hogy a BT határozatok Koszovó státusának rendezésére a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitásának és integritásának tiszteletben tartásával kívánnak megoldást nyújtani. Az önrendelkezési jog nem abszolutizálható, a dekolonizációs folyamat részeként értelmezhető, a mai értelemben vett önrendelkezési jog tárgyi hatálya pedig szűken értelmezendő.⁹⁴ A kínai álláspont megfogalmazásakor feltehetően szerepet játszott a kínai-tibeti konfliktus, valamint az Ujgur Autonóm Tartomány is.⁹⁵

A kínaival közel egyező tartalmú azerbajdzsáni beadvány szerint a NB rendelkezik joghatósággal. Megállapítja, hogy a Közgyűlés jogosan járt el, amikor tanácsadó vélemény meghozatalát kérte, s úgy vélekedik, hogy a NB-nak nem kellene megtagadni a tanácsadó vélemény megadását. Az alkalmazandó jogi normák közül szintén a BT 1244. számú határozatát emeli ki. Rögzíti, hogy a határozat értelmezése során nincs egyhangúság a felek között. Elismeri Koszovó sui generis állapotát, de az azeri álláspont szerint ez nem jelenthet(ett) jogalapot az egyoldalú elszakadásra. A nemzetközi jogrendszer szíve az állam (a nemzetközi jog pedig az államok közötti jog), ebből következően a szuverenitás és a területi integritás tiszteletben tartása primer feladat. Álláspontjukat a NB Korfu-szoros ügyben hozott

⁹³ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15618.pdf> 2012.10.27.

⁹⁴ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15611.pdf> 2012.10.27.

⁹⁵ <http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2008/03/25/a-tibet-dilemma-kina-szemmel> 2012.11.08.

ítéletére alapozzák, amely szintén megerősíti a szuverenitás és a területi integritás tiszteletben tartásának elvét. Továbbá rögzítik, hogy az ENSZ mindenkori törekvése az elszakadási kísérletek megakadályozása volt, amelyek ellenkeznek az egyes államok területi integritásának a tiszteletben tartásával.⁹⁶ A beadvány háttérében az azeri-örmény összetett viszonyrendszer áll.⁹⁷

Az orosz álláspont szerint a NB rendelkezik joghatósággal. A kérdésre a maguk részéről semmiképp sem tekintenek úgy, mint a néhai JSZSZK dezintegrációjának utolsó hullámaként. Koszovó „létezése nagyban köszönhető a nemzetközi közösség munkájának” és az orosz álláspont szerint felvetődik a kérdés, hogy rendelkezik-e Koszovó az államiság alapvető kritériumaival. Utalnak az 1244. számú BT határozatra, amely a szuverenitás és a területi integritás elvének tiszteletben tartására épít, s nem említi sem az önrendelkezési jog gyakorlását sem az elszakadás lehetőségét. A beadvány szerint a függetlenség kikiáltása nem az átmeneti intézmények keretében történt, így ultra vires az 1244. BT határozat fényében, tehát a függetlenség kikiáltása nincs összhangban az említett határozattal, de a nemzetközi jog hatályos normáival sem. Az elszakadás csak mint ultima ratio jöhet számításba.⁹⁸ Az orosz álláspont értelmezésnél szem előtt tartandó a történelmi hagyománnyal rendelkező orosz-szerb barátság valamint a pánszlávizmus eszméje.

Véletlen egybeesés (vagy sem), hogy Si Dzsü-Jong, a NB kínai bírāja még az írásbeli és szóbeli előterjesztések megtétele előtt, mandátumának lejártá előtt bejelentette lemondását.

4.3. Szóbeli meghallgatás

Az eljárás ezt követő részében a szóbeli meghallgatásra került sor. A szóbeli meghallgatás alkalmával a felek ismertetik álláspontjukat a bírák által feltett kérdésekre válaszolva. A NB a szóbeli meghallgatás időpontját 2009. december 1-11. közé tűzte ki. Meghallgatásra kerültek többek között (exemplifikatív felsorolás csupán, a jogeset nagy horderejét kívánja alátámasztani az egymástól teljesen eltérő politikai-jogi berendezkedésű államok felsorolása.) Szerbia, a Koszovói Köztársaság, Albánia, a Szaúd-Arábiai Királyság, az Argentín Köztársaság, Azerbajdzsán, Bolívia Többnemzetiségű Állam, a Brazil Szövetségi Köztársaság, a Kínai Népköztársaság, az Oroszországi Föderáció, a Jordán Hasemita

⁹⁶ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15668.pdf> 2012.09.13

⁹⁷ http://kitekinto.hu/europa/2012/09/05/karabahi_konfliktus_ki_utott_elszor/ 2012.11.08

⁹⁸ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15628.pdf> 2012.09.13

Királyság, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királysága, a Vietnami Szocialista Köztársaság képviselői.

4.4. A tanácsadó vélemény elemzése

Az itt elemezendő tanácsadó vélemény is követte az e véleményekre jellemző szerkezetet.

A NB elsőként az eljárásához szükséges feltételeket vizsgálta (e feltételekről rendelkezik az ún. nukleáris fegyverek legalitása ügy is) és megállapította, hogy a Statútum 65.§ 1. bekezdése és az Alapokmány 96.§ 1. bekezdése alapján joghatósága fennáll. Ezen túlmenően leszögezte, hogy jogi kérdésben konstituál, e tekintetben is jogosult eljárni, akkor is, ha a függetlenségi nyilatkozat jogintézményét a nemzeti jogrendszer szabályozza. Az adott kérdés nemzetközi jogi vonatkozásait figyelembe véve, nemzetközi jogi aspektusból válaszol a nemzeti jogra való utalás nélkül, függetlenül attól, hogy a kérdésnek létezik politikai vetülete is. A NB rámutatott, hogy ettől függetlenül nem lehet a jogi jelleget mellőzni (ld. nukleáris fegyverek legalitása-ügy).

Mérlegelési jogkörét vizsgálva a NB kifejtette, hogy jogában állhat a véleményadás megtagadása is, azonban e tevékenység (is) jelenti a NB tevőleges részvételét az ENSZ-ben.⁹⁹

A tanácsadó véleményt a Közgyűlés kérte a NB-tól, nem pedig a BT, ezért a NB bizonyítja, hogy ez nem érinti a Közgyűlés azon jogát, hogy tanácsadó véleményt kérjen. A NB utal az Acheson-határozatra (ENSZ Közgyűlés 377 (V) határozat, ún. Egyesülve a Békéért határozat, 1950), amely a BT döntésképtelenségének esetére hozott rendelkezéseket. Ennek ellentmondanak a különvélemények, mint például Tomka akkori elnökhelyettes és Keith bíró különvéleménye: az ő interpretációjukban a tény, mely szerint nem a BT kérte a NB-ot tanácsadó vélemény megalkotására, számukra a tanácsadó vélemény megtagadását kellene, hogy jelentse.¹⁰⁰

A NB másodsorban magát a feltett kérdést és annak hatályát vizsgálta. Megállapította, hogy az világos és érthető. A kérdés ugyanis csak a függetlenségi nyilatkozat nemzetközi jogba ütközéséről szól, tehát nem foglalja magában a nyilatkozat következményeit, hogy Koszovó elérte-e nyilatkozattal az államiságot, és nem rendelkezik arról, hogy a Koszovót elismerő államok tekintetében az elismerés milyen jogi következménnyel jár. A NB tehát egy

⁹⁹ Kardos Gábor, Lattmann Tamás Nemzetközi jog 429.o ELTE Eötvös Kiadó, 2010

¹⁰⁰ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf> 2012.08.20

meglehetősen *stricto sensu* értelmezésben foglalkozik a kérdéssel, amelynek az újraértelmezése, átfogalmazása nem szükséges, maga Szerbia fogalmazta meg így. Ezzel ellentétben Yusuf bíró egyéni véleménye, amely rámutat arra, hogy a NB nagyon szűken határozta meg a kérdés tárgyi hatályát.¹⁰¹

A kérdés megválaszolásához szükséges, hogy a NB a függetlenségi nyilatkozatot megelőző folyamatokat is vizsgálja. A tanácsadó vélemény röviden párhuzamot von Quebec egyoldalú Kanadától való elszakadása, és a jelen helyzet között. Az előbbi esetben a Kanadai Legfelsőbb Bíróság által megválaszolt kérdés az egyoldalú elszakadás jogára reflektált, jelen esetben pedig a kérdés a nemzetközi joggal való összhang, a kettő jogalapja tehát nem ugyanaz.

A III. pontban a NB a függetlenségi nyilatkozathoz vezető tények feltárásával foglalkozik. Kronológiai áttekintést nyújt a BT 1244. számú határozatától kezdve. Megítélésem szerint az említett tények feltárása már a dolgozat előző szakaszaiban megtörtént, ehelyütt ezért csak kiegészítem a már említett rendelkezéseket. A NB a vonatkozó nemzetközi joggyakorlatról is említést tesz. Elsősorban leszögezi azt az elvet, amely szerint egy állam függetlenségének a kihirdetése önmagában nem sérti a nemzetközi jogot. A XX. század második felében az önrendelkezési jog érvényesítése a dekolonizációs folyamat végbemeneteleként volt tapasztalható. E jog gyakorlásának hatálya kiterjedt az önrendelkezéssel nem rendelkező területek lakosságára, illetve az idegen uralom alatt élő népekre. A NB ennél behatóbban nem foglalkozott az önrendelkezési joggal. Tekintettel, hogy véleményem szerint az önrendelkezési joggal alátámasztott érvelés kellő jogalapja lehetne más népek elszakadásának, így a NB, ugyan gyakorlatában nem a precedens rendszer érvényesül, ennek még a látszatát is el kívánta kerülni.

Az államok írásbeli beadványaikban tett megállapításokra reflektálva Dél-Rhodésia, Katanga és a Ciprusi Török Köztársaság kérdéskörében a NB kifejti, hogy az említett egyoldalú elszakadások nemzetközi közösség általi elítélésének hátterében az egyoldalú elszakadások jogtalan volta, azaz a *ius cogens*-be ütközés állt. A NB megjegyzi, hogy az általános nemzetközi jog nem tartalmaz olyan tiltó szabályt, amelybe esetlegesen a függetlenségi nyilatkozat (bele)ütközne.

A NB ezt követően a BT 1244. számú határozatának jogi természetével foglalkozik. Az ún. Alkotmányos Háló tekintetében a NB megállapítja, hogy annak kötelező ereje a BT 1244. számú határozatából deriválható, ami nemzetközi jogforrás, így hát maga az ún. Alkotmányos

¹⁰¹ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf> 2012.08.20

Háló keretében tett intézkedések is nemzetközi normák, azonban e normák különleges jogrend részei, és csak Koszovó és a jelen esetben elérendő célok előmozdítására alkalmazhatóak. Így az ún. Alkotmányos Háló által kreált koszovói átmeneti intézmények - mint amilyen a koszovói parlament is- aktusainak a kötelező erejét maga BT, a Különleges Megbízott hatásköre biztosítja. Tehát egy visszacsatolás észlelhető a BT, mint a nemzetközi béke és biztonság védelmének biztosítója felé. Ebből az is következik, hogy az említett szervek jogosultak az ellenőrző hatáskör gyakorlására.

A következő pontban a NB azt a kérdést válaszolja meg, hogy a függetlenségi nyilatkozat összhangban van-e a BT 1244. számú határozatával, majd megjegyzi, hogy az említett BT határozat nem tartalmazott olyan speciális tilalmat, mint ami a függetlenségi nyilatkozat kiadására vonatkozna.

A függetlenségi nyilatkozat behatóbb elemzése előtt vizsgálandó a nyilatkozat szerzőinek identitása, amelyben a bírák között két ellentétes álláspont fogalmazódott meg (ld. a bírák egyéni és különvéleményét). Az egyik nézet szerint maga a pristinai parlament a nyilatkozat szerzője, mások szerint a nyilatkozatot nem a pristinai parlament, az ún. átmeneti intézmény minőségében hívta életre, hanem a képviselők, mint a nép hatalmának a letéteményesei. Ez az álláspont arra épít, hogy a Koszovó végleges státusának rendezését célzó tárgyalások elbuktak, ennél fogva az a kritikus pillanat következett be, amelyben a közgyűlés tíz évnyi tárgyalássorozat után a további tárgyalások lehetetlensége miatt kiadta a függetlenségi nyilatkozatot. Ezt a megállapítást erősíti az a tény, mely szerint a nyilatkozat eredeti, albán szövegében a koszovói közgyűlés/parlament, mint terminus technicus nem szerepel. Ráadásul a nyilatkozatot valamennyi közgyűlési tagon kívül maga a koszovói Elnök is aláírta (aki nem volt tagja a közgyűlésnek). A közgyűlés képviselőinek státusa véleményem szerint két forrásból eredeztethető, egyrészt ők a közgyűlés, mint az 1244. számú BT határozat által létrehozott szerv tisztségviselői, másrészt pedig a koszovói nép képviselői. Tehát a képviselők megítélésem szerint nem, mint a koszovói közgyűlés tagjai, hanem népük demokratikusan választott képviselői minőségében léptek fel. Ezt a tézist erősíti, hogy a függetlenségi nyilatkozatról a Különleges Megbízott nem nyilatkozott, holott feladat- és hatáskörében állt, hogy ellenőrizze és megsemmisítse a közgyűlés – mint átmeneti intézmény – aktusait. Ezzel a hatáskörével a Megbízott 2005-ben élt is, amikor – a már említett – függetlenségi nyilatkozatot az 1244. számú határozattal ellentétesnek minősítette. 2008-ban azonban a Különmegbízott reakciója különbözött, nem nyilatkozott az ügyben, tehát feltehetően tisztábban volt vele, hogy ultra vires eset áll fenn; a képviselők nem a BT 1244. számú

határozattal rájuk ruházott minőségben jártak el. (Ezzel az állítással ellenkezik Tomka elnökhelyettes különvéleménye.)¹⁰²

A NB kifejezte, hogy az 1244. számú határozat nem zárja ki *expressis verbis* a függetlenség kikiáltását, a BT hozott ugyanis olyan határozatot, amely *expressis verbis* rögzítette ezt a követelményt (ld. 787. sz. BT-határozat 1992-ből). Másrészt az említett határozat elsődleges célja a belső viszonyok konszolidációja, így tárgyi hatálya nem terjed ki Koszovó végső státusának rendezésére. Ennek ismeretében a NB szerint a függetlenségi nyilatkozat nem sérti az 1244. számú határozatot és az általa konstituált intézményeket.

A NB tanácsadó véleményében leszögezi, hogy a 2008. február 18-án kiadott függetlenségi nyilatkozat nem sértette az általános nemzetközi jogot.

A tanácsadó véleményre *mutatis mutandis* vonatkoznak a peres eljárásra vonatkozó szabályok. Jogi természetét tekintve a tanácsadó vélemény nem rendelkezik kötelező erővel, nem igazságszolgáltatási aktus, „csupán” a kérelmező szerv felvilágosítására szolgáló vélemény.¹⁰³ azonban vannak olyan döntések, mint pl. a székhelyegyezmények értelmezése ahol kötelező jelleggel bír. Ezen túlmenően megemlíthetők azok a tanácsadó vélemények amelyeknek bizonyos elemei kötelező előírást tartalmaznak.(Ld. a megszállt palesztin területen történő falépítése jogi következményei tárgyában hozott tanácsadó vélemény.) Maga a tény, hogy a véleményt NB alkotta, olyan attribútumot jelent, amelyet a döntés mögött álló presztízs, tudás és szaktekintély fémjelez. A nemzetközi jogban a tanácsadó vélemények súlya is létező, a nemzetközi jog „pillanatfelvételét” jelentik,¹⁰⁴ tekintettel hogy az ENSZ és az államok hivatkoznak rájuk, felhasználják azokat. Erre számtalan példa létezik, egyik jelentősebb a Dél-nyugat afrikai mandátummal foglalkozó tanácsadó vélemény. Megemlíthető még a kelet-Karélia ügy,¹⁰⁵ amely általános jogelvet lefektetve hozzájárult az *opinio juris sive necessatis*-hoz.

5. Konklúzió

A NB a koszovói kérdés szélesebb körű megválaszolására is jogosult lett volna, hiszen a Statútum nem tartalmaz ilyen jellegű speciális tilalmat, ezt mégsem tette meg. A NB döntéseit

¹⁰² <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf> 2012.10.27.

¹⁰³ Nguyen, Quoc Dinh - Daillier, Patrick - Pellet, Alain - Kovács Péter

Nemzetközi közjog 435.o Osiris Kiadó 2005 Budapest

¹⁰⁴ Kardos Gábor, Lattmann Tamás Nemzetközi jog 429.o ELTE Eötvös Kiadó, 2010

¹⁰⁵ Malcolm N. Shaw Nemzetközi jog 897.o Complex kiadó 2008 Budapest

egyetlen másik szerv sem jogosult felülvizsgálni jogi tekintetben, ellenben politikai szempontból igen! Hogyan juthatott volna a NB arra a következtetésre, ami közvetetten elmarasztalja a BT tagok, nagy részét?!

Mindazonáltal a NB a mai nemzetközi jogi normák alapján „nem lett volna képes arra, hogy jobb vagy használhatóbb választ adjon a Koszovó függetlenné válásával kapcsolatos kérdésre”.¹⁰⁶ Így hát a kérdés tárgyi hatályát olyan szűken határozta meg, illetve „...olyan véleményt fogalmazott meg, amely első látásra mintha elismerte volna a függetlenség kikiáltásának jogszerűségét, miközben a „beavatottak” számára világos volt, hogy nem ezt tette...”¹⁰⁷ Végleges konklúzió nem vonható le a téma politikai jellege miatt. A történeteket minden egyes a dolgozat vonatkozásában releváns nemzetközi esemény¹⁰⁸ más-más megvilágításba teszi, új epilógust adva a jelen tanulmány tárgykörének. Számomra ezért magával ragadó a téma, mert a nemzetközi jog, létező, gyakorlatias voltát hangsúlyozza.

¹⁰⁶ Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről In: INTERNATIONAL LAW – A QUIET STRENGTH LE DROIT INTERNATIONAL, UNE FORCE TRANQUILLE (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)

¹⁰⁷ Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről In: INTERNATIONAL LAW – A QUIET STRENGTH LE DROIT INTERNATIONAL, UNE FORCE TRANQUILLE (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)

¹⁰⁸ <http://www.novilist.hr/Vijesti/Svijet/Clinton-i-Ashton-Srbija-ne-mora-priznati-Kosovo-ali-nema-promjene-granica-s-Kosovom> 2012.11.25.

Irodalomjegyzék

Monográfiák:

Borislav Pelević: Kroz istoriju Kosova i Metohije Evro Beograd 2005

Bruhács János: Nemzetközi jog I. Általános rész, Dialóg Campus kiadó, 2008-2009.

Bruhács János: Nemzetközi jog II. Különös rész, Dialóg Campus Kiadó, 2010-2011.

Horváth Csaba: Az ókor és a középkor, ÉK Sorozat Pécs, 1999.

Kajtár István: Egyetemes állam-és jogtörténet, Dialóg Campus kiadó 2005

Kardos Gábor, Lattmann Tamás : Nemzetközi jog ELTE Eötvös Kiadó, 2010 Budapest

Kovács Péter: Nemzetközi Közjog Osiris Kiadó 2006 Budapest

Malcolm N. Shaw: Nemzetközi jog Complex kiadó 2008 Budapest

Mirnics Károly: Kis-Jugoszlávia hozománya, Helikon Kiadó 2003

Nguyen, Quoc Dinh - Daillier, Patrick - Pellet, Alain - Kovács Péter:

Nemzetközi közjog Osiris Kiadó 2005 Budapest

Noel Malcolm: Kosovo a short history Pan Books London 2002

Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth Könyvkiadó, 1983.

Stjepan Mesić: Jugoszlávia nincs többé, Helikon Kiadó, 2003.

Univerzitet u Beogradu, Istorija država i prava jugoslovenskih naroda

Tanulmányok:

Valki László: Válaszolhatott volna másként Hága? A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről In: INTERNATIONAL LAW – A QUIET STRENGTH LE DROIT INTERNATIONAL, UNE FORCE TRANQUILLE (Miscellanea in memoriam Géza Herczegh)

Németh Csaba: Civil crises management in the Balkans and especially in Kosovo, In: Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook of 2012

Internetes hivatkozások:

<http://www.spcportal.org/index.php?pg=1962&lang=srl>

<http://www.slobodan-milosevic.org/spch-kosovo1989.htm>

http://www.g.uni-klu.ac.at/eeo/Gopcevic_Albaner

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1878berlin.asp>

<http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19460711-1.pdf>

http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/prvodecembarski_akt.html

<http://www.serbianna.com/columns/savich/091.shtml>

<http://www.balkanum.com/forum/showthread.php/5730-Poisoning-of-7-000-Albanian-children-by-the-Serb-Government-in-March-April-1990>

http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=366.614

<http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/istorijat/posle-drugog-svetskog-rata.938.html>

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/855\(1993\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/855(1993))

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1160(1998))

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1199(1998))

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203\(1998\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1203(1998))

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1998/1221

http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html

<http://www.icj-cij.org/docket/files/114/10572.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/114/7173.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/114/8036.pdf>

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/1999/1250

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2202602?uid=3738216&uid=2134&uid=4575646427&uid=4575646417&uid=2&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21101368371317>

http://m.kitekinto.hu/europa/2010/07/23/koszovo_es_a_nemzetkozi_jog_a_nagy_hatalmi_erdekek_halojaban

<http://www.globalsecurity.org/military/facility/camp-bondsteel.htm>

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2000/177

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2000/538

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/62

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2004/907

<http://www.kosovothanksyou.com/>

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/692

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2008/211

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/206558/Tekst-rezolucije-Srbije-i-EU-o-Kosovu>

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186>

<http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/187>

<http://www.un.org/en/ga/63/resolutions.shtml>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/14799.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/14813.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15618.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15611.pdf>

http://kitekinto.hu/kelet-azsia/2008/03/25/a_tibet-dilemma_-_kinai_szemmel

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15668.pdf>

http://kitekinto.hu/europa/2012/09/05/karabahi_konfliktus_ki_utott_elszor/

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15628.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15989.pdf>

Dokumentumok:

1946.évi Föderatív Jugoszláv Népköztársaság Alkotmánya

1974. évi Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Alkotmánya

